

**UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA**

Katedra nederlandistiky

Diplomová práce
Nizozemská filologie

**Foltering en mishandeling
in de Nederlandse en Belgische koloniën**

Torture en mistreatment in the Dutch and Belgian colonies

Vedoucí práce:

prof. dr. Wilken Engelbrecht, cand. litt.

Olomouc 2017

David Špunda

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracoval samostatně a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu a ostatní zdroje.

Verklaring:

Ik verklaar dat ik mijn schriptie zelfstandig heb geschreven en dat ik alle gebruikte literatuur en andere bronnen heb vermeld.

V Olomouci dne 14. prosince 2016

David Špunda

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěl poděkovat vedoucímu své diplomové práce za cenné rady, trpělivost a připomínky k obsahové stránce práce.

Dankbetuiging

Op deze plaats wil ik graag de begeleider van mijn scriptie bedanken voor zijn adviesen, geduld en opmerkingen bij de verwerking van deze scriptie.

Inhoudsopgave

Inleiding	5
1. Een beknopte presentatie van de Nederlandse en Belgische koloniën.....	6
1.1 Nederlandse koloniën.....	6
1.1.1 VOC (Verenigde Oostindische-Compagnie)	6
1.1.2 WIC (West-Indische Compagnie).....	10
1.2 Belgische koloniën.....	13
2. Levensomstandigheden van de inheemse bevolking en slaven in Nederlandse gebieden	16
2.1 Onder de heerschappij van VOC en WIC	16
2.2 Slavenhandel en slavernij.....	22
2.3 Cultuurstelsel 1830-1870	28
2.4 Na de afschaffing van slavernij en tijd van koelie	29
2.5 Vrouwen.....	32
3. Levensomstandigheden van de inheemse bevolking in Belgisch-Congo	35
3.1 Kongo-Vrijstaat.....	35
3.2 Belgisch-Congo.....	38
4. Rechtsstelsel in de Nederlandse koloniën- rechten, plichten en straffen	41
4.1 Inheemse bevolking	41
4.2 Slaven.....	42
4.3 Koelie en koelie-ordonnantie	43
4. 4. Vorm en uitvoering van de straf.....	44
5. Rechtsstelsel in Belgisch-Congo- rechten, plichten en straffen	47
5.1 Kongo-Vrijstaat.....	47
6. Nederlandse en Belgische literaire werken over dit onderwerp.....	50
7. Vergelijking van de omstandigheden en aspecten in de Nederlandse en Belgische koloniën	53
Conclusie.....	57
Bronnen.....	60
Bibliografie:	60
Internetbronnen	62
Bijlages.....	63
Resumé.....	65
Abstract	66
Anotace	67

Inleiding

In mijn scriptie houd ik me bezig met de foltering en mishandeling van de inheemse bevolking en de slaven in de Nederlandse en Belgische koloniën. Ik heb dit thema gekozen omdat de periode van kolonisatie me altijd zeer geïnteresseerd heeft. Bovendien wil ik meer over deze zwarte bladzijde uit de Nederlandse geschiedenis weten. Vooral de mishandeling en zware tijden van de inheemse bevolking tijdens de kolonisatie is iets dat we naar mijn mening nooit mogen vergeten. Deze scriptie bestaat in totaal uit zeven grote hoofdstukken.

Aan het begin van deze scriptie wil ik me wijden aan een kort overzicht van de Nederlandse en Belgische koloniën, vooral Nederlands-Oost-Indië, Suriname en Belgisch-Congo. Vervolgens schrijf ik over de levensomstandigheden van de inheemse bevolking van deze drie belangrijkste koloniën, met name wat hun rechten, verplichtingen en positie betreft. Ik richt me op de verschillende posities van de mannen, vrouwen en slaven, zoals bijvoorbeeld hun werk op de plantages, het huiswerk of iets anders, dat hun meesters het hen bevolen hadden.

Een ander belangrijk hoofdstuk zou zich op het gehanteerde rechtstelsel in de koloniën worden gericht, evenals de straffen die werden gebruikt. Ik probeer de redenen voor zulk gedrag van de kolonisators uit Nederland en België ten opzichte van de inheemse bevolking uit te leggen vanuit meerdere perspectieven – economische, sociologische en culturele.

Vervolgens zou ik graag een kort overzicht van het gebruik van het thema „foltering“ en „mishandeling“ in de Nederlandse en Belgische literatuur bespreken net als de gevolgen die sommige literaire werken op de ontwikkeling in koloniën hebben gehad.

De laatste deel van deze scriptie is praktisch van aard. Ik vergelijk de ingewikkelde positie van de inheemse bevolking en slaven in de Nederlandse en Belgische koloniën vanuit verschillende perspectieven en niveaus. Ik richt me op aspecten (wat betreft de inheemse bevolking, slaven of kolies) zoals rechten en plichten, werk, straffen, slachtoffers, verschillen tussen het gedrag ten opzichte van mannen/vrouwen, het gedrag van de kolonisators uit Nederland en België, slavenhandel en het thema „foltering“ en „mishandeling“ in de literatuur.

1. Een beknopte presentatie van de Nederlandse en Belgische koloniën

Nederland (in de tijd van kolonisatie *De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden* en het *Koninkrijk der Nederlanden*) behoorde tot één van de belangrijkste koloniale machten in de wereld. Vanaf het begin van kolonisatie (de 17e eeuw) opereerde Nederland daar, waar nieuwe koloniën werden gevormd, zoals in Noord en Zuid-Amerika, Afrika en Azië. Daarentegen was België in de periode van het kolonialisme zo goed als afwezig. Tot 1830, toen België als staat ontstond, was het grondgebied van het huidige België onder de heerschappij van de Spaanse Habsburgers (1519-1713) en vervolgens van de Oostenrijkse Habsburgers (1713-1794). Daarna was België al te laat om een zo grote koloniale invloed als het Koninkrijk der Nederlanden, Spanje of het Britse Rijk te krijgen.

1.1 Nederlandse koloniën

De koloniën van Nederland waren onder de heerschappij van de VOC (Verenigde Oostindische-Compagnie) of WIC (West-Indische Compagnie).

1.1.1 VOC (Verenigde Oostindische-Compagnie)

De Verenigde Oostindische-Compagnie opereerde, zoals uit de naam blijkt, vooral in Azië, maar samen met de WIC had ze ook grote invloed in Afrika. De compagnie werd kort na de eerste marine expeditie in 1602 opgericht.

Geleidelijk werd de VOC minder en minder afhankelijk van kapitaal en inkomsten van de republiek en al spoedig was de compagnie het grootste bedrijf ter wereld dat in meerdere landen opereerde. Na verloop van tijd werd de compagnie een staatkundige macht, die in feite onder haar gezag een groter gebied had dan de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden zelf. In 1609 was ook de Raad van Indië opgericht als plaatselijk bestuur, die uit gouverneur-generaal en raadsleden bestond. Vanwege de grote afstand tussen De Republiek en koloniën in Indië had de Raad van Indië in verregaande mate zekere "onafhankelijkheid" om beslissingen over handel en ontwikkeling in koloniën te nemen. De Raad zetelde in de eerste gestichte koloniale stad Batavia.

In die tijd kreeg de VOC het monopolie voor handel (aan het begin vooral specerijenhandel) tussen de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden, de koloniën en diverse handelsposten (zoals Mokka, Aden, Basra of Isfahan en Bandar Abbas). Eerst had

de VOC alleen een monopolie op de handel in specerijen als peper, kruidnagel, nootmuskaat, kaneel of porselein, foelie en zijde. Vervolgens werd de handel uitgebreid met textiel, tin, huiden, thee en opium maar ook bijvoorbeeld olifanten uit Ceylon.

De compagnie creëerde een groot handelsnetwerk, dat voor grote winsten uit heel de Aziatische markt zorgde. Bovendien sloeg de compagnie eigen munten en stimuleerde en financierde ontdekkingsreizen om nieuwe koloniën, contacten en producten te zorgen. Het is belangrijk om te weten dat de kolonie *Nederlands- Indië* (de naam voor het grootste deel van de oostelijke koloniën na 1816) om zakelijke doeleinden was ontstaan en niet als gevolg van Nederlandse nationale expansie zoals in het geval van Spanje of het Britse Rijk. De nieuwe kennis die de ontdekkingsreizen hadden gebracht, gebruikte de compagnie zo goed mogelijk om de winsten te verhogen, maar ze probeerde ook het christelijk geloof tussen de inheemse bevolking te brengen wat niet altijd goed geaccepteerd worden.

In de 17^e eeuw was de VOC (de Republiek) ook de enige die de toegang tot de Japanse markt kreeg door goede relaties met den Japanse shogun. Omdat de Nederlanders eerst een handelspost in Hirado en vervolgens Dejima (tot 1641 behoorde de stad aan de Portugezen) hadden, konden ze gunstig aan Japans zilver en goud komen.

Tijdens het hoogpunt aan het einde van de 17^e eeuw had de VOC meer dan 28.000 werknemers en waren er meer dan 100 schepen voor de handel op Indië bestemd. De belastingen en accijnzen van de VOC waren voor de Republiek van de Zeven Verenigde Nederlanden van groot belang vooral voor de financiering van de Tachtigjarige Oorlog met het Spaanse Rijk. In de 18^e eeuw gingen het belang en de macht van de VOC langzaam achteruit. Er waren meer oorzaken daarvoor, maar de belangrijkste factor was dat de handel van dure luxegoederen meer en meer de handel van goedkopere goederen werd. Het was een groot probleem voor de financiering van de garnizoenen en de sterke oorlogsvloot die nodig waren om de macht in de Aziatische markt te behouden tegen de andere Europese landen.

Kaapkolonie (1652-1797/1803-1806)

De enige echte kolonie onder de heerschappij van VOC in Afrika was de Kaapkolonie. Toen in 1652 Kaapstad werd gesticht, moest het alleen dienen als een verversingsstation voor de reizen van de VOC naar Indië. Dankzij de strategische positie en betekenis groeiden stad en omgeving in de 17^e eeuw geleidelijk en ontstond een echte kolonie.

Het tussenstation Kaap de Goede Hoop was het enige gebied ter wereld waar zich een grote Nederlands-sprekende bevolking ontwikkelde. Dat werd door meerdere factoren veroorzaakt. De belangrijkste was, dat dit gebied niet alleen met handel bezig was maar vooral ook met de ontwikkeling van de landbouw. De omgeving van Kaap de Goede Hoop werd niet alleen door de Nederlandse bevolking gekoloniseerd, maar ook door bijvoorbeeld de Engelsen of door Franse hugenoten, die vanwege het Edict van Nantes naar de tolerante Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden waren gevlucht.

Aan het einde van 18^e eeuw (de Slag om Muizenberg in 1795) had het Britse Rijk de kolonie overgenomen, omdat het Britse rijk in oorlog met Frankrijk en dus ook met de Bataafse republiek was. (de Republiek was vanaf 1795 tot 1813 een vazalstaat van Frankrijk en vanaf 1810 zelfs een deel van Frankrijk). De Nederlanders hadden de kolonie nog voor een paar jaar terug genomen maar vanaf de Vrede van Amiens in 1803 werd de Kaapkolonie definitief een deel van het Britse Rijk.

Nederlands-Indië (1602-1949)

Tijdens de heerschappij van VOC bestond er nog geen kolonie met de naam Nederlands-Indië, maar er was een aantal koloniën als Amboina, de Banda-eilanden, Batavia, Java's Noordoostkust, Nederlands- Celebes, Nederlands-Malakka en Westkust van Sumatra. Toen de VOC in 1798 werd genationaliseerd, nam de Bataafse Republiek de koloniën over en ze werden officieel in Nederlands-Indië opgedoopt (de kolonie is ook als Nederlands-Oost-Indië, Oost-Indië of Indië bekend).

Het begin van de Nederlandse kolonisatie in het huidige Indonesië dateert van het einde van de 16^e eeuw met de eerste marine-expedities en terreinonderzoek. In 1619 werd de eerste stad Batavia gesticht (oorspronkelijk Jacarta, daarna omgedoopt tot Batavia en tegenwoordig de Indonesische hoofdstad Jakarta), een centrum van Nederlandse koloniale macht dat de Nederlandse handel in heel Azië moest worden controleren. Batavia was in de periode van kolonialisme de grootste haven van de VOC en ook de stad waar de gouverneur-generaal en de Raad van Indië zetelden.

Omdat de VOC het monopolie voor specerijen en andere soorten goederen had, ontwikkelde ze in de loop van tijd een monocultuur in haar koloniën. Daarmee was het doeltreffender en samen met de productie groeiden ook de winsten. De handel in de

Indonesische archipel, de zogenaamde "inlandse handel", was de welvaartsbron voor de VOC, omdat een enkel soort goederen voor een andere soort werd ingeruild.

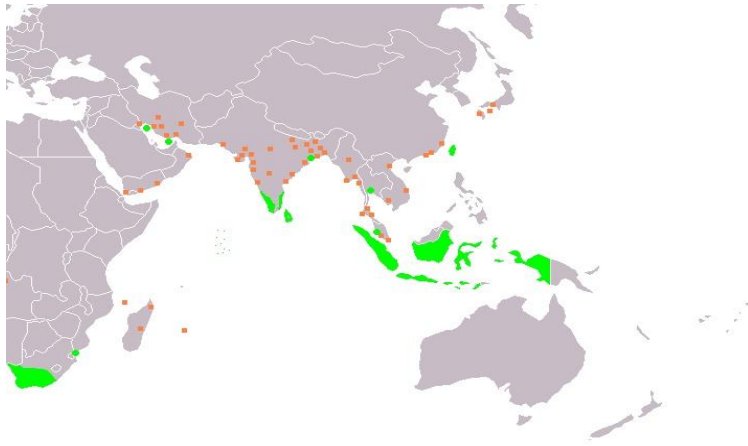
Er werd verhandeld bijvoorbeeld met de nootmuskaat uit de Banda-eilanden, kruidnagel uit de Molukken of koffie, suiker en opium van Java's Noordoostkust. Omdat de VOC in meeste gevallen de productie beheerste, kon ze ook de prijs controleren. Nederlands-Indië als kolonie behoorde tot 1949 tot het Koninkrijk der Nederlanden, maar er waren twee periodes (1808-1810 en 1811-1816) toen de kolonie onder Frans en Engels beheer kwam en in de periode 1942-1945 was de kolonie door Japan bezet. De Indonesische onafhankelijkheid werd door Nederland op 27 december 1949 geaccepteerd, vooral onder druk van de Verenigde Staten.

Andere Nederlandse koloniën in Azië

Er waren meer belangrijke Nederlandse koloniën en handelsposten van de VOC die op de Aziatische markt opereerden, opgemerkt dient te worden zeker Ceylon (tegenwoordig Sri Lanka), Nederlands-Malakka, Nederlands-Formosa (tegenwoordig Taiwan) of handelsposten in Bengalen. Op Ceylon had de VOC een monocultuur van kaneel ingericht. Bovendien werden ook andere producten uit Ceylon geëxporteerd zoals parels of arecanoten, maar vooral olifanten.

Een andere kolonie, Nederlands-Malakka, was vanwege haar ligging op het Maleise schiereiland een zowel strategisch als economisch belangrijk centrum. Nederlands-Malakka was geen typische VOC-kolonie met een monocultuur zoals bijvoorbeeld Ceylon of Banda. Malakka verzekerde de zeehandel tussen het Midden-Oosten en India/China en Japan. Nederlands-Formosa werd net als Malakka vooral voor de handel met China en Japan gebruikt. De kolonie zelf was niettemin rijker aan exotische goederen dan Malakka en daarom werd er onder andere met agaat, zout, koper en textiel gehandeld.

De invloed en macht van de VOC was in heel Azië uitgebreid, wat het best door het aantal handelsposten overal in Midden-Oosten en Azia kan worden aangetoond. Tot de belangrijkste steden in Bengalen behoorden bijvoorbeeld Pipely of Chinsura.

1

1.1.2 WIC (West-Indische Compagnie)

Minder belangrijk, wat economisch belang en "invloed in de staat" betreft, was de West-Indische Compagnie die in West-Afrika, en Noord- en Latijns-Amerika verhandelde. De WIC werd volgens het succesvolle model van VOC georganiseerd en officieel werd deze in 1621 opgericht.

Aan het begin van 17^e eeuw had de compagnie grote problemen wat winsten betreft vanwege de concurrentie en vijandigheid met Spanje en Portugal, die in Amerika al een paar decennia vooruit waren en daarom niet wilden dat er op de Amerikaanse markt een andere staat toetrad en hun overheersing doorbrak. Bovendien had de WIC oorlog gevoerd in Nederlands-Brazilië, een kolonie waar de grootste aandacht van WIC naar uitging, omdat het de eerste echte kolonie was, wat grote krachten had gevergd. Dit moeilijke begin heeft de ontwikkeling van de eerste West-Indische Compagnie sterk beïnvloed (tot 1674). De WIC ontwikkelde niettemin tijdens de eerste helft van de 17^e eeuw een belangrijk handelsnetwerk, waarin producten als zout, suiker, tabak, koper en goud werden verhandeld. De meeste inkomsten kwamen tussen 1730 en 1780 uit de erkende slavenhandel. In de 17^e eeuw werd de invloed van WIC in Afrika uitgebreid en had ze belangrijke handelsposten en gebieden langs de gehele westkust van Afrika onder heerschappij. De bekendste was de Goudkust of Slavenkust /nu Ghana). Daarom werd de WIC na 1660 de grootste verkoper en leverancier van slaven naar Amerika.

Toen de eerste WIC in 1674 werd ontbonden, werd er in hetzelfde jaar een nieuwe WIC opgericht (de Tweede Geoctroyeerde West-Indische compagnie) die alle schepen,

¹ <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:DutchEmpire15.png>

handelsgebieden en andere eigenschap van de eerste WIC overnam. De tweede WIC handelde meer dan honderd jaar tot 1792, toen ze werd opgeheven.

Koloniën en handelsposten in Afrika

De belangrijke gebieden voor de WIC waren op de westkust van Afrika geplaatst, waar de goud- en slavenhandel werd verzekerd. De slavenhandel was niettemin niet de enige bron van de inkomsten voor de WIC, maar net als voor Spanje of Portugal was het ook goudhandel, die een grotere helft van de omzet vertegenwoordigde.

In Afrika werd in de loop van tijd een groot aantal handelsposten en kleinere koloniën gevormd die vooral voor de slavenhandel met Amerika waren bedoeld. Tot de belangrijkste handelsposten van WIC behoorden Elmina en Accra aan de Goudkust (het huidige Ghana) en Annobon, Allada en Benin City aan de Slavenkust (het huidige Benin, Togo en Nigeria).

De slaven werden niet door de Nederlanders zelf gevangen, maar ze werden door de inheemse slavenhandelaars uit Afrika verkocht. Naast de slaven, die uit het binnenland werd gehaald en vervolgens door de schepen naar Amerika gestuurd, werd er ook met producten van inheemse bevolking gehandeld.

Nederlandse Antillen en Aruba

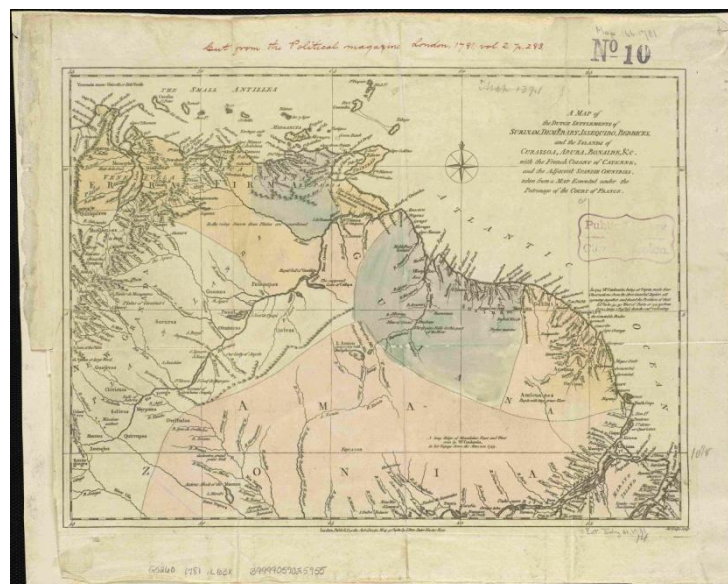
De koloniën in Midden-Amerika, vooral die in Caraïbische zee, vertegenwoordigden voor de Republiek (en vervolgens het koninkrijk) een soort uitvalsbasis voor de handel in hele Amerika. Daar werden de grootste havens gesticht waar schepen vol goederen uit Europa en slaven uit Afrika kwamen. Vooral Curaçao werd de belangrijkste haven voor de slavenhandel. Daar kwamen de schepen uit Afrika en de slaven werden hier op een plaats genoemd Asiento verkocht. Vervolgens werden ze naar verschillende plantages gestuurd. Net als in andere Nederlandse koloniën werden hier ook lokale producten verhandeld zoals maïs, kalk of exotische hout maar ook bijvoorbeeld zout van de zoutpannen op Bonaire of van de kust van Venezuela. De Nederlandse Antillen en Curaçao behoorden samen met Suriname en Nederlands-Indië tot de belangrijkste Nederlandse koloniën, en ze waren ook enige die na 1815 onder de overheersing van het Koninkrijk der Nederlanden zijn gebleven.

Nieuw-Amsterdam en Nederlands-Brazilië

Beide koloniën behoorden alleen maar een korte tijd tot de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Ze vertegenwoordigden niettemin een belangrijk deel van het koloniale systeem van de eerste WIC, omdat ze de basis legden voor de verdere ontwikkeling van de WIC in Amerika. De WIC kon dankzij beide koloniën in Amerika invloed uitoefenen, maar beide koloniën functioneerden ook als handelsnederzettingen (suikerrietproductie in Nederlands-Brazilië). De kolonie Nieuw-Amsterdam werd na de Vrede van Westminster in 1674 door de Engelsen overgenomen in ruil voor Suriname, dat tot 1974 in Nederlandse handen bleef.

Suriname

De grootste kolonie van de WIC was Suriname in Zuid-Amerika. Suriname was vanaf 1667 tot 1815 een deel van Nederlands-Guyana dat in totaal uit zes koloniën bestond: Suriname, Berbice, Cayenne, Demerary, Essequibo en Pomeroun. Toen in 1815 de meeste Nederlandse koloniën in Britse handen waren gekomen, bleef van heel Guyana alleen Suriname Nederlands.

Kaartje van de Guyana's

Suriname was een belangrijke kolonie voor Nederland vanwege zijn landbouw en hoge eisen voor zwarte slaven uit Afrika. Omdat de WIC in Suriname massaproductie van koffie, suiker, katoen, indigo en cacao op plantages had ingericht om de Europese markt te

bedienen, was het noodzakelijk om arbeidskracht te verzekeren voor al het harde werk op plantages. Daarom werden er zwarte slaven uit Afrika gekozen, die door de schepen van WIC werden gehaald. De Europeanen probeerden ook de inheemse bevolking tot de slaaf te maken, maar zonder succes. Tijdens het bestaan van kolonie werden hier tienduizenden slaven uit Afrika gehaald die vaak zeer slecht werden behandeld. De plantage-eigenaren kochten hun slaven meestal in Curaçao, de grootste slavenhandelspost van de WIC in Latijns-Amerika. Het aantal slaven overtrof sterk het aantal blanke Europeanen, soms meer dan twintigmaal. Soms kwamen de slaven in opstand, maar de meeste schermutselingen eindigden over het algemeen niet goed voor de slaven en daarom probeerden ze uit de plantages naar de bossen vluchten. Afstammelingen van slaven die daarin slaagden, zijn de zogeheten Bosnegers.

Suriname behoorde samen met Nederlands-Indië tot de tweede helft van de twintigste eeuw tot het Koninkrijk der Nederlanden (Suriname tot 1954, onafhankelijk in 1975), maar de officiële onafhankelijkheid van Suriname kwam pas in 1975.

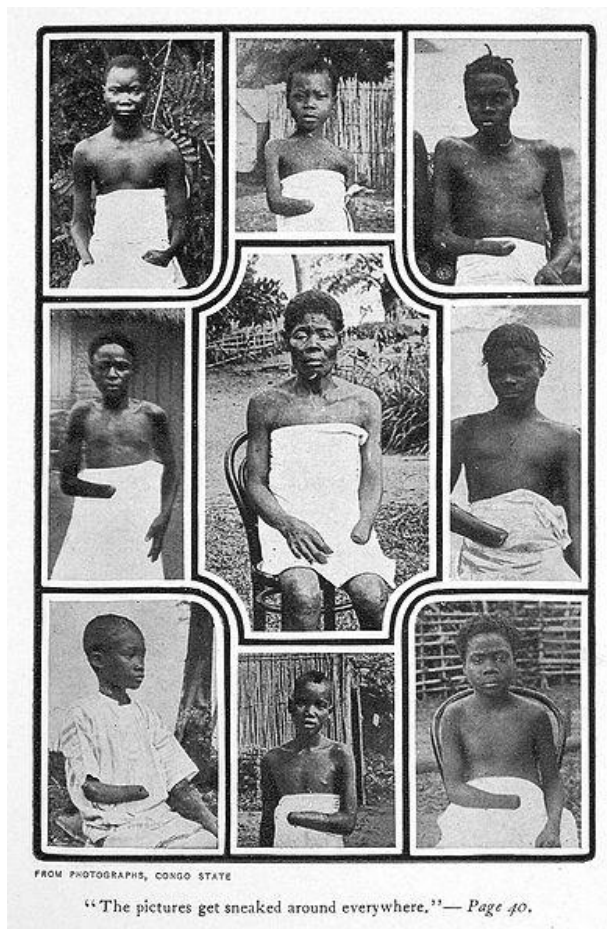
1.2 Belgische koloniën

België was een land met weinig koloniale macht vanwege het feit dat het tot 1830 geen onafhankelijk land was. Het speelde niettemin een rol in de kolonisatie, omdat het land vroeger een deel van Nederland, Frankrijk of Spanje was, die alle tot de grote koloniale machten behoorden. Eind 19e en begin 20e eeuw kwamen in totaal drie koloniën onder de heerschappij van België: Tianjin in 1902, Belgisch-Congo in 1908 en Ruanda-Urundi in 1924.

Belgisch-Congo

Voordat Belgisch-Congo in 1908 onder Belgische heerschappij, was het gebied vanaf 1885 een privé-kolonie van de Belgische koning Leopold II. Het gebied werd in de jaren zeventig van de 19e eeuw door de ontdekkingsreiziger Henry Morton Stanley ontdekt. Vervolgens had hij namens koning Leopold II verdere verkennende missies gemaakt en Leopold II gebruikte goede diplomatie om het gebied in zijn handen te krijgen. Dat gebeurde op de Koloniale Conferentie van Berlijn in 1884-1885 en de kolonie, genoemd Kongo-Vrijstaat, werd internationaal erkend en het werd door Leopold II zelf bestuurd.

Leopold II gebruikte de kolonie als een wingewest van rijke natuurlijke hulpbronnen als rubber, ivoor of minerale delfstoffen. Het regime van de koning was door een ongekende brutaliteit gekenmerkt. De hard werkende inheemse bevolking moest in onmenselijke omstandigheden leven. Als ze niet genoeg werkten, werden ze door de Leopolds soldaten mishandeld, zo werden nogal eens handen of tenen afgehakt. De ernst van de situatie leidde uiteindelijk tot een internationale onderzoekscommissie in 1904-1905 en in 1908 werd Leopold II gedwongen om het gebied aan de Belgische staat over te dragen.

Hoewel de levensomstandigheden voor de inheemse bevolking daarna sterk verbeterden, bestond er in de meeste gebieden segregatie. De zwarten hadden geen toegang tot sommige gebouwen, diensten of producten. Bovendien bleef er een vorm van dwangarbeid bestaan, hoewel die officieel was verboden.

De heerschappij van België in de eerste helft van de 20^e eeuw betekende voor Belgisch-Congo niettemin economische ontwikkeling, vooral dankzij de productie en export van kopererts. Daarnaast was Belgisch-Congo ook belangrijk in de beide wereldoorlogen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog leverde het gebied een belangrijke

bijdrage aan de nederlaag van de Duitsers in Afrika en tijdens de Tweede Wereldoorlog (maar ook in de Koude Oorlog) behoorde het tot de grootste experteur van uranium naar de Verenigde Staten die deze delfstof voor de productie van kernwapens nodig had. Toen onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog wereldwijd veel koloniën voor hun onafhankelijkheid stredden, begon ook Belgisch-Congo inspanningen voor zijn eigen onafhankelijkheid die in 1960 eindelijk werden bekroond met de stichting van de Republiek-Congo.

Ruanda-Urundi

Het gebied Ruanda-Urundi dat in Centraal-Afrika ligt, behoorde in de jaren 1924-1962 tot België, met andere woorden in de periode toen het grootste deel van de koloniën wereldwijd al langzaam begon onafhankelijk te worden. Omdat de Belgische troepen tijdens de Eerste Wereldoorlog in 1916 en 1917 de Duitse soldaten in de kolonie hadden verslagen (Ruanda-Urundi was in de jaren 1880-1918 een deel van Duits-Oost Afrika), kreeg België vervolgens het beheer over deze kolonie. De Belgen gebruikten de kolonie net als Belgisch-Congo om winst te maken op de productie van koffie van plantages waar de lokale bevolking hard moest werken.

2. Levensomstandigheden van de inheemse bevolking en slaven in Nederlandse gebieden

2.1 Onder de heerschappij van VOC en WIC

Om te beginnen moeten wij constateren dat de kolonisatie per staat op vele manieren werd gevarieerd. De kolonisatie door sommige staten zoals Spanje of Portugal was meer op het plunderen van nieuw ontdekte gebieden gebaseerd. De zeelieden waren immers overwinnaars en deze "kolonisatie" bestond vooral uit de verovering en onderwerping van de inheemse bevolking. De kolonisatie werd door meerdere factoren beïnvloed. Zo was er een poging om zo snel mogelijk grote rijkdom te verwerven onder druk van de Spaanse-Portugese kroon. De kolonistoren behoorden merendeels tot een klasse van avonturiers die uit de feodale structuur van de maatschappij was voortgekomen. Verder speelde de mentaliteit van de staten uit Zuid-Europa, waar slavernij sinds de Romeinse tijd normaal was, de katholieke religie of gewoon de lonkende belofte van winst uit de kolonisatie zelf een rol.

De Nederlanders hebben het op een andere manier geprobeerd. Zij gingen, op enkele uitzonderingen als Banda na, niet over tot gewelddadige vernietiging van inheemse volken. Dat was in Spaanse gebieden anders, zo misbruikte Cortez het feit dat de Azteken in Amerika dachten dat hij een god was, en hij veroverde hun hele beschaving. Kolonisatie was voor de Nederlanders een geleidelijk proces, waar ze beetje bij beetje het leven in koloniën naar hun eigen beeld modelleerden. Het doel van de twee grote compagnieën (VOC en WIC) was vooral om de lokale markt in handen krijgen. Met andere woorden was het een poging om de controle over nieuwe gebieden niet met geweld maar met geld te krijgen.

De Nederlandse kolonisatie was niet altijd hetzelfde. Bij de stichting van de kolonie in Noord-Amerika (Nieuw-Nederland) kochten de Nederlanders de gebieden in ruil voor alcohol en ze probeerden ook om de Indianen tot slaaf te maken. Net als bij kolonistoren uit andere landen was hun gedrag niet eerlijk en waren de manieren om iets gedaan te krijgen zeer geraffineerd. Ze probeerden zoveel mogelijk voor een zo laag mogelijke prijs te krijgen. Toen de Nederlanders een verversingsstation in Zuid-Afrika hadden gestocht, was het gebied goeddeels leeg. In de 18e eeuw, toen de kolonie werd geleidelijk naar het binnenland uitgebreid, kwam het tot zware verliezen van de inheemse volken als de Khoikhoi (Hottentotten), die tenslotte verder het binnenland in moesten vertrekken. Voor

de Europeanen werden deze volksstammen minderwaardig. Daarom handelden de Nederlanders als superieuren bij alle gezamenlijke activiteiten. Het gebrek aan respect van de Nederlanders was veroorzaakt door een slecht begrip van de vreemde culturen en vandaag de dag bestaat "Hottentot" nog altijd als een scheldwoord voor iemand dom of onbeschaafd is zowel in het Nederlands als in het Tsjechisch.

Een helemaal andere manier werd gebruikt om Azië te koloniseren. In Azië waren er geen eeuwenlang geïsoleerde gebieden maar hoogbeschaafde landen met veel internationaal verkeer. Toen de Nederlanders daar aankwamen, werden ze niet als "god" of mensen met een hogere beschaving meer beschouwd. De Nederlandse schepen waren kleiner dan de Aziatische schepen die al jaren lang voor de inlandse handel werden gebruikt.

Azië beschikte over grotere en betere kanonnen dan de schepen van Portugezen, Spanjaarden en Nederlanders. Hetzelfde gold voor de navigatie-instrumenten en de rest. De schepen waarmee Cornelis de Houtman (ook voor westerse begrippen nogal een barbaars man) voor de kust van Bantam verscheen, maakten daar geen enkele indruk. [...] Java had uitgebreid verkeer met de gehele Aziatische wereld nog voor de Portugezen er één voet aan land hadden gezet (Van 't Veer 1956:54).

Zoals wij al hebben geschreven, was de kolonisatie een geleidelijk proces. De Nederlanders begonnen stapje bij stapje hun invloed in de gebieden vergroten en het beheer over te nemen. De Nederlanders stelden zich vanaf het begin van kolonisatie heel gereserveerd op jegens de inheemse bevolking en deze opstelling veranderde tijdens de kolonisatie niet zo veel, eerder werd die in de loop van tijd slechter. De afstand ten opzichte van de inheemse bevolking uit de nieuwe Aziatische koloniën had iets te maken met culturele diversiteit en vooral de godsdienst. Aan de ene kant stonden de Nederlandse calvinisten met hun predestinatie-complex, hun religieuze bigotterie en hun materiële concurrentiepositie. Aan de andere kant was er een bevolking die uit meerdere kasten bestond en tot diverse religie behoorde: de islam en het hindoeïsme. Daarom was het bijna onmogelijk om zich voor te stellen, dat deze twee verschillende culturen naadloos naast elkaar konden bestaan.

In de loop van tijd was er geen grote vriendschap met de inheemse bevolking die bovendien als minderwaardig werd beschouwd. Bovendien was het ook niet logisch ten opzichte van economisch en commercieel aspecten. Daarom probeerden de Nederlanders al

vanaf het begin van kolonisatie de levensstandaard zo laag mogelijk te houden wat ook lage eisen van de mensen betekende.

Het is van belang vande westerse ondernemer, dat de inheemse landbouw op een laag peil blijft staan, omdat die ondernemer de produktiefactoren grond en arbeid dan tegen lage prijzen kan verkrijgen, en heeft deze, op zich zelf juiste bewering zo gebruikt, alsof daaruit zou volgen, dat het westerse bedrijf dus de inheemse landbouw neerdrukt. (Gongrijp 1930:15)

Op deze manier kon het cultuurverschil zo veel mogelijk behouden blijven. De gekoloniseerden kenden geen rijkdom en generaties lang hadden inheemse mensen alleen hun hele leven hard gewerkt. Er waren ook geen investeringen in de opleiding voor de inheemse bevolking, dat was overigens meer de schuld van de autochtone maatschappij zelf dan van de Nederlanders (in islamitische gebieden was en is het niet gebruikelijk om de “lagere” bevolking op te leiden).

De positieve factoren voor de Nederlandse kooplieden en kolonistoren waren alleen maar hard werken, sober leven en spaarzin. Dankzij de verbluffend lage prijzen van de goederen uit de koloniën kon de compagnie (VOC of WIC) makkelijk de belangrijkste positie op de wereldmarkt behouden. De basis daarvoor was gelegen in de lage lonen van de inheemse arbeiders op de plantages en hun lage levensstandaard. De overheersing onder de VOC en WIC heeft ook een ideologische kant gekregen. De Nederlanders maakten sluw gebruik van de functionerende feodale stelsel in koloniën, natuurlijk in hun voordeel. Er kwam in de koloniën geen typisch feodaal stelsel op zoals we dat uit Europa kennen, maar een nieuw systeem genoemd post-feodaal kapitalisme. Dit nieuwe systeem betekende een kapitalisme voor de westerse economie en de westerse bovenlaag en tegelijkertijd feodalisme voor de inheemse bevolking. De economische en sociale exploitatie werd in de loop van tijd geperfectioneerd. Het duurde niettemin een lange tijd totdat het systeem tot alle gebieden onder de heerschappij van de Republiek (en vervolgens van het koninkrijk) werd uitgebreid.

Bovendien was de culturele diversiteit versterkt door het feit, dat er geen enkele poging werd gedaan om het Nederlands vooral in Nederlands-Indië als voertaal populair te maken (de grootste reden was, dat de Aziatische gebieden en handelsposten, dus ook Nederlands-Indië geen echte koloniën waren en het werd zelfs verboden).

Het Nederlands werd alleen maar in de kring van adel en andere bevoorrechten, met wie men wel moest associëren om het noodzakelijke contact met de bevolking te onderhouden. Integendeel, nog tot 1950 gold het in Indonesië als brutaal als een Indonesische bediende tegen zijn meester of meesteres Nederlands zou spreken: het was een bewijs dat de baboe en djongos "hun plaats niet kenden". Het Nederlands was een geheimtaal, voorbehouden aan de heersende groep, waarvan dan een klein getal Indonesiërs deel mocht uitmaken (Van 't Veer 1956:27)

Met deze laatste groep wordt de feodale bovenkaste van de voormalige Indonesische heersers bedoeld, met wie de handelscontracter waren afgesloten.

Scherpe scheiding der rassen

Europees gevoel van superioriteit en vooral de superioriteit van de blanke huidskleur leidde in alle Nederlandse koloniën tot rassendiscriminatie. Er was een eenvoudige regel: "hoe zwarter, hoe armer". Om deze structuur voor zichzelf te rechtvaardigen (slavernij was tot in de 17^e eeuw in Nederland verboden) verzonnen de Calvinisten een bijbelse "reden". In het Oude Testament (Genesis 9:18-19) treft Cham zijn vader Noach op een keer dronken en halfnaakt aan. Hij gaat dat aan zijn broers Sem en Japhet vertellen. Dezen dekken hun vader toe, zonder te kijken. Cham en zijn nakomelingen werden echter vervloekt. De zwarten zouden de afstammelingen van Cham en diens zoon Kanän zijn. Daarom werden de zwarten als mindervaadig gezien, knechten van de nakomelingen van Sem en Japhet, mensen uit Europa en Azië. Deze slaven, de zogenaamde "negers uit West-Afrika" werden vervolgens vooral naar Zuid-Amerika verhandeld. De scherpe scheiding der rassen was niettemin niet overal hetzelfde. In sommige koloniën was de opstelling van de Nederlanders tegenover de mensen van andere huidskleur beter, bijvoorbeeld in Nederlandse Antillen. Het was door meerdere factoren beïnvloed zoals de lokale overheid en wettelijke voorschriften, de verhouding inheemse bevolking/slaven tegenover het aantal Nederlanders, mentaliteit of door de gebeurtenissen die voorafgingen. Maar toch bestond er overal een zekere distantie en blanke mensen wilden niet met zwarten of bruinen omgaan.

De invloed van de scherpe scheiding der rassen was ook overduidelijk waar het "halfbloed mensen" betrof. In alle koloniën waren er kinderen van gemengde families, de Creolen in Suriname, de Indo's, de Anglo-Chinezen, de Eurasians van India en Pakistan

etc. Deze kinderen wilden natuurlijk bij de blanke groep aansluiten om prestige en betere levensomstandigheden te krijgen. Vanwege het patriarchale systeem, waar de man een meer dominante positie in samenleving heeft, waren halfbloeden meestal afkomstig van een blanke vader en een inheemse moeder. In de Nederlandse omgeving hadden ze in de meeste gevallen weinig kans dat ze dezelfde positie als de blanke groep zouden verkrijgen. Af en toe kreeg een zoon uit gemengde familie een hoge positie, maar de hoogste posities in de Nederlandse koloniën waren altijd allen voor de “echt Nederlandse” zonen gereserveerd.

In Zuid-Amerika scheen men geen onderscheid te kennen tussen volbloed negers en mulatten. Iedereen die een beetje negerbloed had, werd Creool genoemd (het woord Creool was oorspronkelijk bedoeld voor de kinderen van Spanjaarden, die in de kolonie waren geboren). De reeds genoemde regel "hoe zwarter, hoe armer" bestond daar omgekeerd als “hoe minder zwart = hoe minder gediscrimineerd” wat we in het volgende voorbeeld kunnen zien.

Geen wonder dat voor het gevoel van de ontwikkelde Creoolse vrouwen in Suriname lichter gekleurde Creolen in het leven meer kansen hebben dan donkerkleurigen.[...] in de armste groep wordt het lichterkleurige kind door de moeder zelf voorgetrokken boven zijn donkerder zusjes of broertjes. [...] hij krijgt de mooiste kleren en de beste scholing, want hij zal het wel halen en dan weer voor zijn familieleden zorgen (Van 't Veer 1956:86).

We kunnen met zekerheid constateren dat de situatie en de daarmee samenhangende mening over de inheemse bevolking niet altijd en overal dezelfde was, maar dat er wel een min of meer gemeenschappelijk standpunt over dit onderwerp bestond. Opvallend is dat de situatie in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (later het Koninkrijk der Nederlanden) zelf wat rasvooroordelen betreft, niet zo slecht was als in zijn koloniën. In Nederland werd namelijk een ander set van wetten en regels toegepast. Eigenlijk was slavernij in Nederland al vanaf 1581 verboden. De gebieden waar wél slavernij bestond (de koloniën) behoorden formeel niet bij de Republiek, maar stonden onder rechtstreekse heerschappij van de VOC. De *Heren XVII*, het bestuur van de VOC, bestond vaak uit hooggeplaatste Nederlandse politici die uiteraard geen behoefte hadden aan kritiek op hun systeem. Bovendien speelde de slavernij zich ver weg, buiten de Republiek af, dus met een knipoog kunnen we met het oude spreekwoord zeggen dat wat het oog niet ziet, het hart niet deert.

Het Nederlandse slechte gedrag tegenover de gekoloniseerden veroorzaakte in de loop van tijd bij de inheemse bevolking een minderwaardigheidscomplex dat in de 20^e eeuw nog steeds aanwezig was en paradoxaal hielp bij de verklaring van onafhankelijkheid van Indonesië (nationale trots, opstand tegen de onderdrukkers, etc).

Werkomstandigheden

Wat het werk van de inheemse bevolking betrof, waren er in totaal drie categorieën: huiswerk waar huisbedienden werkten, ambachtswerk en veldwerk op de plantages dat erg zwaar was. Net als bij de slaven hing het ervan af tot welke groep van de inheemse bevolking een man of vrouw (maar ook kind) behoorde. De beslissende factoren waren huidskleur, geslacht, leeftijd, genetische aanleg, gezondheid, vaardigheden of vroegere ervaringen. Er werd ook besloten volgens de geboorteplaats. De bevolking met een lichtere huidskleur had in het algemeen veel beter werkomstandigheden, omdat ze vooral in huis werkten. In het huis konden ze als huisbedienden werken, waar ze al het typische huiselijke werk hadden gedaan. Daarnaast konden ze als koks of naaisters werken.

Arbeiders in de ambachtelijke sector hadden meestal fysiek zwaar werk, omdat ze bijvoorbeeld ook 's nachts moesten werken, maar nog steeds was het niet zo erg als het werk op de plantages. Tot deze groep behoorde bijvoorbeeld het werk in de havens, de scheepsbouw in het scheepswerf of ambachten zoals smeren, timmerwerk of verkoop van goederen in de marktplaats. Er waren ook wettelijke regels (zelfs eerder en beter dan in Nederland zelf) over vrouwenarbeid, kinderarbeid of nachtwerk. Overigens was de zwaarte van het werk vergelijkbaar met dat wat mensen in soortgelijke beroepen in de Republiek moesten doen. Mede daarom lag destijds niemand daar echt wakker van.

De zwaarste werkomstandigheden waren op de plantages, waar de zogenaamde veldarbeiders werkten. Er waren meerdere soorten plantages. Op elke plantage werd er voornamelijk één gewas geteeld, bijvoorbeeld koffie, suiker, tabak, katoen, kaneel of er waren ook houtplantages. Het waren dus typische monoculturen. Dit werk was voor de allerarmsten bevolking en in sommige gebieden uitsluitend voor de slaven voorbehouden. Bijvoorbeeld in Suriname, waar er in die tijd geen vaste bewoning was, was er een groot aantal plantages. Het probleem van weinig arbeidskracht werd eindelijk door het halen van zwarte slaven uit Afrika opgelost. De bevolking bestond daarna grotendeels uit de zwarte slaven uit Afrika en de oorspronkelijke inheemse Indiaanse bevolking. De Nederlandse

kolonistoren waren in sterk minderheid (op 3 duizend Nederlandse kolonistoren waren er bijvoorbeeld 30 duizend slaven).

Een heel andere situatie bestond voor de VOC in de Aziatische gebieden. Daar was er niet zo'n grote behoefte aan de slaven, omdat deze nieuwe koloniën dichtbevolkt waren. In de 17^e eeuw leefden er in de Aziatische gebieden ongeveer 30 miljoen mensen. De slaven vormden een onbelangrijk deel van de bevolking, en daarom ontwikkelde zich er nooit zo een grote slavenhandel naar Oost-Indië zoals in het geval van slavenhandel van de WIC naar Zuid-Amerika.

2.2 Slavenhandel en slavernij

"Slaven zijn mensen die, van het oogenblik van hunne geboorte tot aan dat van hun dood, alle vrijheid missen; die hunne kinderen weder als slaven zien opgroeien; die met hun huisgezin worden verkocht aan den meestbiedende." (Van den Brand 1904:4)

De slavenhandel van de WIC begon aan het begin van 17^e eeuw en het werd een onderdeel van de zogenaamde driehoeksvaart: textiel, rum en vervaardigde goederen naar Afrika, slaven naar Amerika; suiker, koffie, tabak en katoen naar Europa. Om te beginnen moeten wij constateren dat de slavernij aan het begin in schril contrast stond met het christelijk geloof en de meeste Nederlanders vonden slavernij onethisch. Het verlangen naar rijkdom en de noodzaak om arbeidskracht voor de plantages te verzekeren, hebben niettemin gewonnen.

Hoewel de slavenhandel één van de belangrijkste bron van inkomsten voor de WIC was en ze tot de 18e eeuw een monopolie daarvoor in Nederland had, bedroeg het aandeel van de WIC in de Transatlantische slavenhandel maar vijf en half procent. In totaal werden er in de periode 1623-1803 ongeveer 543.000 negers door Nederlanders als slaaf verhandeld, dus gemiddeld iets meer dan 3000 slaven per jaar. Slaven werden door de inheemse Afrikaanse slavenhandelaars gejaagd en vervolgens werden ze door de WIC gekocht. De WIC kocht in beginsel elke slaaf indien aan de volgende voorwaarden was voldaan: *"degene die niet blind, lam nog gebroken zijn, ende ook dewelke geen besmettelijke siekte hebben"*.² In de loop van tijd werden de zwarten door de blanke

² <http://www.isgiedenis.nl/handelsroutes/trans-atlantische-slavenhandel>

mensen als domme en sterke negers uit Afrika gezien (een ondergeschikt ras). Ze werden eigendom en ze werden niet meer als mensen gezien, maar als dingen.

De behandeling van de slaven vanaf het ogenblik van aankoop tot de overdracht aan een nieuwe eigenaar, was een mengeling van intimidatie en redelijke zorg om te voorkomen dat zij er niet vandoor zouden gaan. De noodzaak het geïnvesteerde kapitaal te behouden bood de slaaf bescherming. (Van Goor 1993:148)

De aankoop van slaven

De gemiddelde prijs voor een slaaf op Afrikaanse kust was 57 gulden,³ maar op Curaçao, de grootste handelsmarkt in Zuid-Amerika, ging de prijs omhoog tot 68-108 gulden en vervolgens betaalde de plantagehouder in Suriname ongeveer 200 gulden per slaaf. Het is belangrijk om te weten, dat rond 1650 viervijfde van de Nederlandse bevolking minder dan 600 gulden per jaar verdiende. Het gemiddelde jaarinkomen van een doorsnee arbeider bedroeg rond 150-240 gulden, vaak ook minder. Daarom was 200 gulden per slaaf veel geld ter vergelijking met het jaarinkomen van een doorsnee Nederlander. Maar uitgeven van dit bedrag betekende wel dat de koper eigenaar werd van een slaaf voor het rest van diens leven. Deze initiële investering was dus een zekerheid van toekomstige winsten.

Het verschil van prijzen werd veroorzaakt door andere methodes van aankoop. In Curaçao en op andere eilanden in Caribische zee werden de slaven tussen slavenhandelaars verkocht maar in Suriname verkochten de slavenhandelaars rechtsreeks aan de gebruikers (plantagehouders).

De reis naar Zuid-Amerika

De zware tijden begonnen voor de slaven al met het transport naar Amerika. Ze werden op gewone koopvaarders vervoerd die een beetje werden aangepast voor een groot aantal mensen. Aan de boord van de grootste schepen konden ongeveer 500-600 slaven worden vervoerd. Voor elke slaaf was er alleen net voldoende ruimte om te kunnen liggen, soms nog minder. Vrouwen, die ongeveer 30% van de slaven bedroegen, kregen iets meer.

³ Omgerekend in gelijke prijzen is dat nu ongeveer 17000 euro. Echt vergelijken is niet mogelijk, omdat de verhouding van verschillende typen uitgaven als eten en wonen in de eeuwen sterk verschilde,

Bovendien werden er ook kindslaven vervoerd, hoewel weinig. Gemiddeld was slechts 7,5% van de slaven bij aankomst naar Amerika jonger dan 13 jaar.

*"Naar mate er gedurende het verblijf aan de Afrikaanse kust meer en meer slaven aan boord werden gebracht moeten de omstandigheden steeds benauwder zijn geworden. De slaven lagen in rijen naast elkaar en boven elkaar op van planken getimmerde "beddings". De ruimte was zo beperkt dat zitten nauwelijks mogelijk was. De atmosfeer kon op sommige schepen door gebrek aan ventilatiemogelijkheden soms letterlijk verstikkend zijn."*⁴

In deze omstandigheden moesten de slaven maanden overleven, want ze werden ten eerste langs de hele Afrikaanse westkust (goudkust en slavenkust) verzameld en vervolgens werden ze over Atlantische Oceaan vervoerd. Vanwege de beperkte ruimte, primitieve sanitaire voorzieningen, weinig voedsel, slechte hygiëne en ook zware behandeling stierven gemiddeld 16% van de slaven tijdens het reis. Ter illustratie gemiddeld sterfte van de Nederlandse zeelui was 10%. De meest voorkomende doodsorzaken waren disenterie, pokken en kinderpokken, scheurbuik, toring, subiete dood, natuurlijke ziekte, uitdroging etc. In vergelijking met de Engelse slavenhandel, hadden de Nederlanders significant lager winstpercentage, want slaven op Engelse schepen hadden meer ruimte, ze werden goed behandeld en in het algemeen waren ze goed verzorgd. Bijvoorbeeld elk Engels schip beschikte over meer scheepartsen die ervaring met slaven hadden en daarom was de sterfte veroorzaakt door de bovengenoemde ziekten heel lager.

Verkoop van slaven in Curaçao en andere handelsposten

Als de schepen op Curaçao aankwamen, werden de slaven ingedeeld naar gezondheid, geslacht en leeftijd. Oude, gebrekkige en zieke slaven werden "*de manqueros*" genoemd en hun prijs was twee keer lager dan voor een jonge, gezonde slaaf.

Vervolgens ontvingen alle slaven van het transport een zelfde brandmerk, een volgnummer of een letter, waarmee hun lot (verkoop of overlijden) in de administratie kon worden gevolgd. [...] Bij de brandmerking werden aanvankelijk nummers gebruikt, maar nadat nummer '100' was bereikt stapte men over op de

⁴ <http://www.blikopdewereld.nl/geschiedenis/nederland/geschiedenis-nederland/3224-de-wic-en-de-slavenhandel>

*letters van het alfabet. Daarbij werden alle letters gebruikt met uitzondering van de 'U' en de 'J' om verwarring met de 'V' en de 'I' te voorkomen.*⁵

De slaven waren na de reis vaak in erg slechte staat en het was natuurlijk niet de bedoeling dat de mensen die de slaven kochten dat zouden zien. Daarom werden de slaven gewassen en ze kregen ook beter voedsel (suikerbrood) en genoeg water.

*Alle slaven werden ook ingesmeerd met olie, daardoor glom hun huid weer mooi en zagen ze er dus verzorgder uit. De haren van oude mannen werden geverfd, zodat ze er stukken jonger uit zagen. Verder werd er ook een soort mengsel van olie en citroensap gemaakt, dit werd op de borsten van de vrouwen gesmeerd. Hierdoor leken de borsten van de slavinnen weer stevig, terwijl ze dat in feite helemaal niet waren.*⁶

Op markt werden ze aan hun nieuwe meesters verkocht. Slaven die in huis van ambachtslieden of kunstenaars moest werken, hadden groot geluk. In vergelijking met het werk op plantage was deze werk, die uit kleine klusjes (afwassen, schoonmaken, boodschappen doen, voor kinderen zorgen etc.) bestond, relatief licht en de slaven hadden soms ook eigen kamer. Bovendien werden ze met respect behandeld door zijn eigenaars en ze hadden genoeg eten. Ze werden ook beter gekleed en in het algemeen hadden ze een betere positie en beter leven.

Leven en werk op de plantages

Helaas gebeurde dat niet zo vaak. Bijna 80% van alle slaven werkten op plantages. Bijvoorbeeld van de naar schatting 543.000 slaven die naar Amerika door de WIC werden vervoerd, werden 325.000 slaven naar plantages in Suriname gestuurd. In het algemeen kunnen wij constateren dat de levensomstandigheden van de slavenbevolking slecht waren, het voedsel was onvoldoende en het werk zwaar. In Nederlands-Indië en Suriname werkten slaven op suiker-, tabak-, katoen- en koffieplantages of ook houtplantages. Het aantal slaven op de plantage varieerde sterk. Van de 213 plantages, die in 1850 nog bestonden, had 75% van plantages minder dan 150 slaven. De grootste plantage in 1850 was Alkmaar

⁵ <http://www.blikopdewereld.nl/geschiedenis/nederland/geschiedenis-nederland/3224-de-wic-en-de-slavenhandel>

⁶ <http://slavernijnederland.weebly.com/na-de-reis.html>

aan de Beneden-Commewijne met 599 slaven (Hoogbergen 1985:46). Het zwaarste werk was op suikerplantages. Slaven moesten ongeveer 16 uur werken, 6 dagen per week. Tijdens de oogsttijd, die een paar keer per jaar was, moesten de slaven ook 's nachts werken en gemiddeld werkten ze 18 uur per dag, 7 dagen per week. Met name het feit dat slaven ook op zondag moesten werken, maakte flink verschil met de situatie van arme arbeiders in de Republiek waar in beginsel de zondagsrust verplicht was. Officieel mochten overigens ook slaven maar 12 uur per dag, 6 dagen per week werken, dus geheel volgens de regels van de Republiek, maar de praktijk was weerbarstiger en vooral voor de slaven veel slechter.

Het werk op plantages werd verdeeld volgens moeilijkheid. Het zwaarste werk dat uit kappen, persen, koken, planten of snoeien bestond, werd vooral door de sterkste en de meest ervaren slaven gedaan. Lichter werk als het wieden, het zorgen voor dieren, mest naar de velden brengen of huiswerk werd door de oudere slaven, zwangere slavinnen of kinderen gedaan. Werk dat behendigheid vereiste, werd meestal door de vrouwen gedaan.

Om ervoor te zorgen dat iedereen zijn werk deed, werden de slaven in de gaten gehouden door Nederlandse opzichters of door de zogenaamde slavendrijvers, dat waren ervaren slaven die verantwoordelijk waren voor een hele groep slaven. Als een slaaf niet werkte, werd hij door deze mannen zwaar gestraft. Hoe meer slaven op plantage, hoe minder goed zij werden behandeld. Slaven hadden niet genoeg voedsel in vergelijking met het harde werk dat door de plantagehouders werd vereist. Deze verschikkelijke omstandigheden veroorzaakten natuurlijk dat meeste slaven zwaar ondervoed waren en veel slaven eindelijk overleden aan ondervoeding en uitputting.

Wat hun vrije tijd betreft, moesten de meeste slaven voor extra voedsel zorgen, omdat het eenzijdige voedsel op de plantages niet genoeg was en ze wilden ook een beetje gevarieerde voeding. Daarom probeerden ze te jagen, vis te vangen of zelf kippen te houden. Het hing ervan af waar de slaven werkten en of ze de mogelijkheid hadden om deze dingen te doen, omdat sommige plantage-eigenaars strenger waren dan anderen. Bovendien brachten ze natuurlijk hun vrije tijd door met ontspanning en amusement. Uit Afrika namen ze hun cultuur mee, de muziek, magie, dans en hun religie. Ze probeerden zo het lijden op plantages af en toe te vergeten.

De marrons/bosnegers

Het was zeker niet zo dat de slaven onder alle omstandigheden hun situatie maar lijdelijk accepteerden: zij liepen weg, saboteerden werkzaamheden of gingen over tot gewelddadig verzet.⁷ De slaven, die van de plantages aan de bossen zijn gevlucht, werden vervolgens de *marrons* of ook *bosnegers* genoemd. In het oerwoud, dat meeste plantages omringde, bouwden deze marrons dorpjes en ze verbouwden hun eigen voedsel. Ze onderhielden contact met de slaven van plantages en ze probeerden ze af en toe bevrijden. Het overvallen van plantages was vaak zeer gewelddadig. Daarom hebben de Nederlanders de straffen voor het weglopen van slaven verhoogd net als de beloningen voor het terugbrengen van deze marrons of gevluchte slaven. De beste slavenjagers waren de indianen, die het oerwoud het best kenden en ze beschouwden de negers als indringers van hun thuisgebieden.

Afschaffing van slavernij

De slavenhandel werd in 1814 afgeschaft onder Engelse en Franse druk. De slavernij werd niettemin nog steeds toegestaan, ook in landen als Engeland of Frankrijk, hoewel de slavernij in dat laatste land al tijdens de Franse revolutie was afgeschaft. Tijdens de eerste helft van de 19^e eeuw werden geleidelijk wettelijke regels geregeld om het leven van slaven te verbeteren zoals bijvoorbeeld vaste werktijden of beter voedsel. De slavernij werd in Nederland en de Nederlandse koloniën uiteindelijk in 1863 afgeschaft, hoewel er in de 20^e eeuw nog steeds plaatsen waren als Soembawa en Samosir in Indonesië, waar de slavernij legitiem bleef. Daarbij speelde zeker een rol dat beide genoemde gebieden streng islamistisch waren en bij islamitische volkeren is slavernij tot op heden normaal (al is die meestal officieel verboden).

Toen in Suriname bekend werd dat op 1 juli 1863 de slavernij zou worden afgeschaft, vreesden de gezagvoerders van de suiker-, cacao-, katoen- en koffieplantages dat de slaven massaal de plantages zouden gaan verlaten. De Nederlandse staat dwong de vrijverklaarde slaven om nog eens 10 jaar op de plantages te werken, zodat de

⁷ <http://www.blikopdewereld.nl/geschiedenis/nederland/geschiedenis-nederland/3224-de-wic-en-de-slavenhandel>

*planters rustig op zoek konden gaan naar vervangende arbeiders die aan hun koloniale eisen voldeden.*⁸

2.3 Cultuurstelsel 1830-1870

De opheffing van de VOC en WIC aan het einde van de 18^e eeuw betekende zware tijden voor het Nederlandse kolonialisme. Met de opheffing van de WIC eindigden de grote inkomsten van de Transatlantische slavenhandel en Nederlands-Indië werd een schadepost voor de Republiek. De inkomsten van Zuid-Amerika werden niettemin door de slaven op plantages in Suriname en Nederlandse Antillen verzekerd. In feite was er geen andere mogelijkheid om de winsten daar te verhogen. Slaven werden natuurlijk niet betaald en de Nederlanders konden er geen slaven bij krijgen.

In Oost-Azië werd de situatie door invoering van het cultuurstelsel opgelost. Het cultuurstelsel werd alleen op gebieden van Java toegepast (het roman *Max Havelaar*), omdat in andere gebieden van Nederlands-Indië de invloed van het Koninkrijk beperkt was. Tot 1830, toen het cultuurstelsel werd ingevoerd, functioneerde er in heel Nederlands-Indië al een post-feodaal systeem. Om weer winst uit de kolonie te maken, stelde de overheid (die de bezittingen in de handen kreeg), dat de landrente niet genoeg was en Nederland meer kon verdienen.

Door het cultuurstelsel werden de boeren (met andere woorden de inheemse bevolking in de koloniën) gedwongen om gewassen voor de Europese markt te verbouwen. Er werd vastgesteld, dat een vijfde van hun grond (soms twee vijfde) voor deze producten (thee, suiker, koffie, indigo) was voorbehouden en dat boeren hun productie alleen aan de Nederlandse Handelmaatschappij (in feite dus het Koninkrijk der Nederlanden) mochten verkopen. In ruil kregen de boeren een vast plantloon, als de waarde van de gewassen groter dan de vroegere landrente was. Als de boeren geen mogelijkheid hadden om gewassen te verbouwen (ongeschikte grond, onvoldoende irrigatie), moesten ze 66 dagen voor de regering in kolonie werken. Omdat de inheemse vorsten in hun functie van “regenten” in koloniën een extra deel van de opbrengst kregen, werd het nieuwe systeem vaak misbruikt en was de werkelijkheid in feite anders. Het aantal werkdagen was hoger (soms tot 225 dagen per jaar) net als het deel van de grond die voor bepaalde gewassen werd gebruikt.

⁸ <http://www.doorbraak.eu/contractarbeid-in-suriname-was-vervolg-van-slavernij/>

Het cultuurstelsel betekende voor de Koninkrijk een grote stijging van winsten. Voor Nederlands-Indië betekende het onder andere ook investeringen in de infrastructuur, die door de bovengenoemde boeren zonder grond werd gedaan (de zogenaamde herendiensten). De toenemende eisen van het koninkrijk hadden natuurlijk gevolgen voor de inheemse bevolking. De gewassen voor de Europese markt vereisten teveel water en vervolgens was er niet genoeg voor de irrigatie en productie van rijst. Infrastructuurontwikkeling vereiste meer en meer hard werk en dit alles leidde tot hongersnood, armoede en verpaupering, omdat mensen niet genoeg tijd of middelen hadden om voedsel voor zichzelf te verbouwen.

Al in 1848 verscheen er kritiek op deze exploitatie van de inlandse bevolking, maar het cultuurstelsel werd pas in 1870 definitief afgeschaft vooral dankzij de roman *Max Havelaar* van Multatuli die in 1860 werd uitgegeven. Hoewel er sprake was van algemene verlaging van levensstandaard en dat de boeren werden gedwongen om hard te werken en ze werden uitgehongerd, was het cultuurstelsel in vergelijking met de volgende tijd van koelie nog steeds niet zo "slecht".

2.4 Na de afschaffing van slavernij en tijd van koelie

Na de afschaffing van slavernij op 1 juli 1863 werden de vrijverklaarde slaven door de Nederlandse regering gedwongen om nog voor een periode van 10 jaar op de plantages te blijven werken. Ze werden natuurlijk betaald maar net na afloop van deze periode zijn alle slaven uit de plantage weggegaan. Zo gebeurde dat na de afschaffing van slavernij en het cultuurstelsel het Koninkrijk grote problemen had met het handelsnetwerk zowel in Zuid-Amerika als in Nederlands-Indië. Private ondernemers die na het cultuurstelsel de plantages hebben overgenomen, werden met grote problemen in de vorm van nijpende arbeidstekort geconfronteerd. Ze moesten zo snel mogelijk vervangende arbeiders vinden die aan hun eisen zouden voldoen (zwaar werk voor weinig geld, slechte levensomstandigheden, etc.).

Het probleem werd in 1870 opgelost, toen het zogenaamde *Koelietractaat* werd afgesloten. De oplossing bestond uit de mogelijkheid om de arbeiders afkomstig vooral uit India, China en Java in te huren. De arbeiders hadden met de ondernemers een "contract" getekend, waarin hun rechten en plichten waren opgenomen. In het algemeen werd het contract voor drie of vijf jaar afgesloten. Als het dienstverband (contract) aan het eind

kwam (3-5 jaar), betekende het helaas automatisch niet, dat de koelies vrij waren. De reden daarvoor was, dat de arbeidscontract pas na de registratie in de werking trad. Daarom was de periode in het algemeen meestal langer.

Het doel van ronselaars was om zo veel mogelijk nieuwe arbeiders in te huren, zodat ze vervolgens naar plantages kunnen worden overgebracht.

In de praktijk werd het overgrote deel van de migranten misleid door gladde praatjes over hoge lonen, licht werk, gratis medische zorg, gratis huisvesting, en een gratis terugreis. Suriname werd paradijselijk voorgespiegeld als een land van melk en honing waar iedereen een beter leven kon krijgen. De ronselaars verzwegen de lange afmattende zeereis, de zware plantage-arbeid, de koloniale overheersing en de strafwetgeving die nog stamde uit de slavenperiode.⁹

Daarna werden ze helaas met rauwe werkelijkheid geconfronteerd. Wat de werk- en levensomstandigheden betreft, kunnen we constateren, dat ze echt ellendig waren. De koelies moesten in oude slavenhuisjes wonen die vies en vol van ongedierte waren. Bovendien was de medische zorg rampzalig, wat natuurlijk reden voor extreem hoge ziekte- en sterftcijfers was. Ze moesten 12 uur per dag en 6 dagen per week werken. De realiteit verschilde per plantage en per arbeidscontract.

De contractarbeid was gebaseerd op stukwerk. De arbeiders werden niet per dag betaald, maar per taak. De werkdag begon om half zes 's ochtends. Elke niet afgemaakte taak betekende een korting op het loon van de arbeider. Bovendien werden lonen vaak niet of niet volledig uitbetaald.¹⁰

Omdat de koelies veel te weinig kregen betaald, hadden ze niet genoeg geld voor het voedsel en na het werk moesten ze nog voor voedsel zorgen, natuurlijk door extra werk. Deze omstandigheden werden niettemin door ondernemers van plantages en koloniale autoriteiten toegeschreven aan het feit, dat contractarbeiders lui en onwillig waren. Nog moeilijker positie was die van de vrouwen, omdat ze vaak met seksuele intimidatie door planters werden geconfronteerd.

Het Koelietraact had een quotum van 40 vrouwelijke migranten op 100 mannelijke migranten vastgesteld. Het overschot aan mannen leidde tot grootschalige seksuele

⁹ <http://www.doorbraak.eu/contractarbeid-in-suriname-was-vervolg-van-slavernij/>

¹⁰ <http://www.doorbraak.eu/contractarbeid-in-suriname-was-vervolg-van-slavernij/>

*uitbuiting. De planters meenden recht te hebben op seks met iedere arbeidster, zowel alleenstaand als getrouwd. Getrouwde Hindoestaanse mannen dwongen hun vrouwen soms tot prostitutie om zo extra geld te kunnen verdienen.*¹¹

Aan het begin van het "koelietractaat" konden de contractarbeiders zijn eigen voedsel (meestal rijst) verbouwen, maar later niet meer. Het is opmerkelijk dat ook bij de contractarbeiders een soort discriminatie werd toegepast. Autochtone bevolking had meer rechten dan allochtone bevolking. Daarom mocht bijvoorbeeld alleen autochtone bevolking zijn eigen rijst oogsten. Het al sterke toezicht van de ondernemers werd vervolgens in 1880 versterkt door de zogenaamde "Koelie-ordonnantie" die in het volgende hoofdstuk zal worden besproken. Kort gezegd, betreft dit het feit, dat ondernemers nog meer macht over de contractarbeiders hadden gekregen en ze mochten hen voor uiteenlopende zaken straffen.

Omdat klachten van contractarbeiders over de omstandigheden altijd werden afgewezen, gebeurde hetzelfde als met de ontevreden zwarte slaven. Vanwege de steeds hogere eisen van ondernemers en vreselijke levensomstandigheden kwamen de koelies in opstand. Bijvoorbeeld boycotten zij bepaald werk of weigerden volledig om te werken, of ze vluchtten net als zwarte slaven uit de plantages. *“Het Hindoestaanse verzet werd veelal met boetes, gevangenisstraf en grof geweld neergeslagen. Lijfstraffen als geseling of kromboei werden vaak toegepast. Gevluchte arbeiders werden opgespoord en opgejaagd door premiejagers, zoals tijdens de slavernijperiode.”*¹²

In feite betekende het afsluiten van het "Koelietractaat" een voortzetting, een reïncarnatie van de afgeschafte slavernij en de Hindoestaanse contractarbeiders werden als nieuwe loonslaven beschouwd. *“Het enige verschil dat de planter maakt tussen een slaaf en een koelie is dat de eerste levenslang slaaf was en dat hij door de planter naar believen kon worden verkocht, terwijl de tweede alleen zijn slaaf is tijdens de contracttermijn en alleen kan worden verkocht in de staat waarin hij is gecontracteerd. En, omdat de koelie de planter meer kost dan de slaaf, denkt hij dat hij meer arbeid uit hem mag persen.”*¹³

De contractperiode (met andere woorden "koelietractaat" en "koelie-ordonnantie") werd in Suriname in 1927 beëindigd maar het definitieve einde kwam pas aan het begin

¹¹ <http://www.doorbraak.eu/contractarbeid-in-suriname-was-vervolg-van-slavernij/>

¹² <http://www.doorbraak.eu/contractarbeid-in-suriname-was-vervolg-van-slavernij/>

¹³ <http://www.doorbraak.eu/contractarbeid-in-suriname-was-vervolg-van-slavernij/>

van de Tweede Wereldoorlog (Javanen in Sumatra, Nederlands-Indië). Tijdens de Japanse bezitting in Zuidoost-Azië werden veel Javanen vervolgens als "romsuha" nóg veel slechter behandeld. Het woord *koelie* heeft vandaag de dag nog steeds een negatieve betekenis, zoals bijvoorbeeld in een uitdrukking- werken als een koelie of koeliewerk (een zware, menonwaardig werk).

2.5 Vrouwen

Een specifieke categorie in de samenleving waren de vrouwen. In het algemeen kunnen we constateren dat het leven van vrouwen in koloniën niets bijzonders was in vergelijking met het leven van mannen. De rol van vrouw in familie was niettemin een beetje anders dan in Nederland. Vrouwen werden niet gezien als mindervaardig die alleen voor het huis moesten zorgen, wat soms een gebruikelijk beeld van de Europese vrouw was.

Elk gezinslid moest zijn eigen inkomen verdienen. Daarom was heel gebruikelijk, dat vrouwen in koloniën ook 's nachts werkten of dat ze soms zware mannelijke werkzaamheden moesten doen. Het zwaarste en meest gevaarlijk werk (specifieke taken op plantages of in de ambachtelijke sector) was niettemin alleen aan mannen voorbehouden. Maar voor het overige deden de vrouwen voor het grootste deel hetzelfde werk als mannen, al waren er werkposities die meer voor vrouwen waren bedoeld. Werkposities die alleen door vrouwen werden gedaan waren huishoudster, ziekenverzorgster of vroedvrouw. Vanwege een grotere bedrevenheid waren de vrouwen ook in de ambachtelijke sector vertegenwoordigd, vooral daar waar vlotte en fijne handen nodig waren. Daarnaast werkten "gekleurde" vrouwen vooral in huis als huisbedienden. Vergelijkbare omstandigheden bestonden ook voor de slavinnen (huisslaven op plantages of in huizen van kunstenaars/kooplieden).

Een grote vertegenwoordiging van inheemse vrouwen was er in de rijstbouw (rijst was in die tijd het belangrijkste voedselgewas in Nederlands-Indië). In de rijstbouw vulden vrouwen inderdaad de meest arbeidsintensieve taken, het planten van de jonge rijstplantjes, het wieden en het oogsten. Het leeuwedeel (50 tot 80%) van het aantal arbeidsuren in de rijstcultuur werd door vrouwen verricht (Reijs 1986:39).

Een van de weinige opties van de inheemse vrouwen om hun positie in samenleving te verhogen was een gemengd huwelijk met een Nederlander. Vooral in de 16^e en 17^e eeuw was het heel gebruikelijk, omdat er bijna geen Nederlandse vrouwen in de nieuwe koloniën

waren (Nederlandse vrouwen begonnen pas in de 18^e eeuw meer naar koloniën komen). Hoewel het gemengde huwelijk aan het begin van kolonisatie verboden was, was het niet strafbaar. De druk van kolonistoren, zeelieden en kooplieden veroorzaakte vervolgens dat het mogelijk was een huwelijk te sluiten, maar alleen met een toestemming van de superieuren van de VOC.

In geval de toekomstige bruid een slavin was, moest het aankoopbedrag vooruit betaald worden aan de VOC of het werd in termijnen afgetrokken van het salaris van de bruidegom. De vrouw moest Nederlands leren en gedoopt worden in de Gereformeerde kerk, waarbij ze een nieuwe christelijke naam kreeg als teken van haar geestelijke hergeboorte. [...] Van directer belang was dat de bruid de status van Europese verkreeg. De vrouw kreeg immers een nationaliteit van haar echtgenoot. (Reijs 1986:20)

Met andere woorden het betekende formeel dat ze dezelfde rechten had als een Nederlander of Nederlandse vrouw, maar de werkelijkheid was vaak anders. Er was nog steeds verschil tussen een vrouw in een gemengd huwelijk en een ‘echte Nederlandse’ vrouw geboren in Nederland of in de koloniën. Vanwege de scherpe scheiding van de rassen (blanke>bruine>zwarte huidkleur) was het onmogelijk om echt gelijk met een Nederlandse vrouw te worden, maar wel stond een gekleurde vrouw vanaf het huwelijk onder de bescherming van haar Nederlandse man en zij had zeker een betere positie in de samenleving dan voorheen. Kinderen van een gemengd huwelijk hadden ook geen kans om de beste werkposities in de VOC te krijgen (invloed van rasdiscriminatie). Om te voorkomen dat Nederlandse mannen hun nieuwe echtgenote terug naar Nederland zouden brengen en daar gewoon met haar ging wonen, werd er vastgesteld, dat ze in koloniën moesten blijven.

Wat slavinnen betreft, was de situatie een beetje anders. De meeste slavinnen werden net als slaven naar plantages gestuurd en ze werkten hele leven hier (30% van de slaven waren vrouwen). In vergelijking met inheemse vrouwen uit koloniën waren de omstandigheden van slavinnen veel erger, niet alleen in termen van werk en voedsel. Slavinnen werden vaak mishandeld en gestraft. Hoewel de seksueel misbruik van slavinnen (bijvoorbeeld door de meesters op plantages) verboden was, kwam het heel regelmatig voor. *“Er is geen reden te twijfelen aan het feit dat ook op de Nederlandse schepen mishandeling en seksueel geweld structurele fenomenen waren, veroorzaakt door de minderwaardige positie en de machteloosheid van de zwarten.”* (Priester 1987:138)

Vanwege de zware levensomstandigheden (werk, onvoldoende voedsel, ziektes) waren ook gedurende de hele periode van slavernij lage geboortecijfers (de sterfcijfers overtroffen die van de geboorten, wat aan het begin vooral door meesters niet als een probleem werd gezien, want een nieuwe slaaf was economisch voordeliger dan reproductie) en slavinnen kregen gewoon weinig kinderen of bleven kinderloos.

Behalve seksueel misbruik besloten de slavinnen soms geld te verdienen door prostitutie. *“Hun klanten waren de in de kolonie aanwezige Europese huurtroepen en zeelieden. Bordelen waren er niet. De seks en vrouwelijk gezelschap zoekende mannen vonden in de stad slavinnen die in ruil voor de ondersteuning in geld en goederen bereid waren zich tijdelijk over hen te ontfermen. De eigenaars hadden hier in het algemeen weinig bezwaar tegen.”* (Reijs 1986:140) Om de lage positie van slaven en slavinnen tegen de meesters te bewijzen, mochten ze bijvoorbeeld ook geen schoenen dragen, slavinnen bovendien geen gouden sieraden.

3. Levensomstandigheden van de inheemse bevolking in Belgisch-Congo

In vergelijking met het Nederlandse kolonialisme was het Belgische kolonialisme alleen op Belgisch-Congo geconcentreerd. Hoewel Belgisch-Congo (Kongo-Vrijstaat) alleen 75 jaar onder de heerschappij van België stond, werd de kolonisatie van Congo door een schrikbewind, enorme beschadiging en misdaden tegen de inheemse bevolking gekenmerkt. Er was niettemin geen geleidelijk ontwikkeling (slavernij>cultuurstelsel>koelie) als in het geval van Nederlandse koloniën ter hele wereld tijdens 350 jaar. Wat echt bijzonder ter vergelijking met het rest van de koloniale periode is, is het feit dat Kongo-Vrijstaat, die tussen 1885 en 1908 onstond, een privé-kolonie (privé-eigendom) van de koning Leopold II. was. Met andere woorden het betekent, dat na de Conferentie in Berlijn in 1885 Kongo-Vrijstaat onder de directe heerschappij van de koning Leopold II was.

3.1 Kongo-Vrijstaat

Hoewel Kongo-Vrijstaat meer dan 80 keer zo groot als het Belgische Koninkrijk was, werd het toevertrouwd "in de handen" van een enkele persoon. De motivatie en redenen van Leopold II om de positie van een 'kolonie' te verwerpen waren duidelijk. Behalve persoonlijke geldingsdrang had het ook iets te maken met de vergroting van de economische en politieke macht van België alsook het internationale prestige (ambitie om België te verfraaien) maar ook bijvoorbeeld de Belgische beschavingsdrang. Leopold II geloofde, geïnspireerd door Nederlands-Indië, dat nieuwe koloniale bezittingen een grote bron van inkomsten garanderen. Deze inkomsten zouden dan makkelijk het internationale prestige voor zijn relatief jonge en kleine staat maar ook het belang van zijn dynastie verhogen. Hier moeten wij constateren dat eerste inspanningen om de winstgevende kolonie te hebben niet succesvol waren. In feite werd Kongo-Vrijstaat nooit een ware *bonanza*, maar in de jaren negentig begonnen de winsten geleidelijk verhogen dankzij de steeds belangrijker winning van rubber (de opkomende automobielenijverheid).

Sinds het begin van Kongo-Vrijstaat in 1885 werd de zogenaamde *Force Publique* opgericht door de koning Leopold II zelf. Het was een koloniale leger met blanke officieren en Afrikaanse soldaten, die voor orde en logistieke steun in kolonie zorgden. Op haar hoogtepunt telde dit koloniale leger meer dan 100.000 mannen. In feite was het juist de Force Publique die voor alle schrikbewind en mishandeling van de inheemse bevolking verantwoordelijk was.

Wat de levensomstandigheden van de inheemse bevolking betreft, werden ze vooral tijdens de overheersing van Leopold II vreselijk. Officieel werd er geen slavernij toegepast, maar in werkelijkheid werden de Congolezen als slaven behandeld. Slavernij, ontvoeringen, verkrachtingen of platbranden van dorpen en akkers waren heel normaal. Al deze gruwelen op de inheemse bevolking werden in de loop van tijd op het gehele grondgebied van Kongo-Vrijstaat uitgevoerd. Als mensen wilden niet meewerken of ze vluchtten, werden ze zwaar gestraft en martelen, onthoofdingen en het afhakken van handen of voeten waren gangbare straffen.

Vanwege de brutale dwangarbeid moest iedereen (zonder uitzondering) werken: mannen, vrouwen, kinderen en ouderen. In Kongo dat een zeer rijke bron van grondstoffen en mineralen was, waren er veel mogelijkheden hoe een groot arbeidskracht goed te gebruiken. De *rubber boom* van de laatste decennia van de 19^e eeuw zorgde ervoor dat de prijzen van rubber enorm omhoog gingen. Congo bleek een goed klimaat te hebben voor de rubberranken, waarna Leopold de hele bevolking mobiliseerde om rubber te oogsten.¹⁴

Het 'oogsten' van rubber bestond uit het inkerven van lianen uit de bomen of aftappen van bomen die meestal diep in het oerwoud waren. Dit werk werd alleen aan de mannelijke inlanders overgelaten. Om de arbeiders te "motiveren" genoeg rubber aan de Belgische kolonisten te leveren, functioneerde er in Kongo-Vrijstaat een gruwelijk systeem. In alle dorpen, waar het rubberquotum werd opgelegd, werd het aanleveren van rubber door het koloniale leger *Force Publique* gecontroleerd.

Om te verzekeren dat het dagelijkse rubberquotum werd gehaald, werden de vrouwen van arbeiders ontvoerd en gevangen gezet en als hun mannen genoeg rubber hadden geleverd, werden ze weer vrijgelaten. De tweede methode waarmee de kolonisten de arbeiders 'motiveerden', was zelfs nog gruwelijker. Als niet genoeg rubber werd aangeleverd, werden de arbeiders zwaar bestraft (zelfs met de dood).

Als de soldaten iemand executeerden, omdat hij niet aan het rubberquotum kon voldoen, moesten zij een afgehakte hand aanleveren bij hun commandant. Dit was om te bewijzen dat zij geen dure kogels hadden verspild. De afgehakte handen werden in de jaren '90 van de 19e en het eerste decennium van de 20ste eeuw een soort valuta om het rubberquotum af te kopen. Dorpen vielen andere dorpen aan omdat zij nooit aan het quotum konden voldoen en afgehakte handen nodig hadden.

¹⁴ <http://www.isgeschiedenis.nl/nieuws/misstanden-in-congo-onder-het-bewind-van-leopold-ii/>

*Hoewel de handen in eerste instantie het bewijs waren van de dood van een rubberoogster werden later ook handen afgehakt van levende mensen.*¹⁵

Vervolgens diende deze straf als een voorbeeld voor anderen om genoeg productief te zijn. Vervolgens kreeg het Congolese rubber de naam bloedrubber, omdat veel mensen bij de winning van rubber werden gedood. Bovendien haalden de Belgische kolonisten ook andere commodities voor de Europese markt zoals ivoor, hardhout of goud. Daarnaast werd in 1907 ook de eerste diamant in Kasai gevonden wat opnieuw de ‘aantrekkelijkheid’ van de kolonie verhoogde.

Naast de zware werkomstandigheden, straffen of martelingen, die vaak tot de dood van de inheemse bevolking leidden, werd het leven van mensen in kolonie ook door het voedseltekort en ziektes (ook bijv. vanuit West-Europa geïmporteerde besmettelijke ziekten) beïnvloed. Het is onduidelijk (de schattingen variëren aanzienlijk) hoeveel mensen overleden onder de heerschappij van de koning Leopold II, maar sommige bronnen (bijvoorbeeld *Encyclopædia Britannica*) zeggen, dat het ongeveer de helft van de inwoners in de Kongo-Vrijstaat was. Vóór de Belgische kolonisatie in 1885 woonden er in het land ongeveer 20 miljoen mensen, maar omstreeks 1905 (drie jaar vóór de overname van Congo door België) woonden daar nog maar 10 miljoen mensen.

De dramatische ontvolking werd niettemin veroorzaakt door meer factoren en niet alleen door misbruiken tijdens de Belgische kolonisatie. Afgezien van het schrikbewind van de Force Publique was de door uitbuiting verzwakte Congolese bevolking vatbaarder voor tropische ziekten zoals de slaapziekte. Daarnaast leidde de brutale ontwrichting van het gewone leven in de dorpen tijdens de kolonisatie tot een lager geboortecijfer. Bovendien kende de ontvolking nog een andere reden: een groot deel van de bevolking vluchtte over de grens of naar het midden van het oerwoud om buiten het bereik van de staat te blijven (Van Reybrouck 2010:108-109).

Het misbruik van inheemse bevolking in Kongo-Vrijstaat door de Belgen was lange tijd een publiek geheim. Omdat Leopold II een goede campagne over de ‘ideale’ Kongo-Vrijstaat had gebouwd, had de internationale samenleving geen idee wat er eigenlijk in kolonie gebeurde. Ze dachten dat de inheemse bevolking tot het christendom werd bekeerd en dat de Belgen de beschaving aan de mensen in kolonie brachten. Als er een negatief (en waar) bericht over de gebeurtenissen in kolonie verscheen, werd het

¹⁵ <http://www.isgeschiedenis.nl/nieuws/misstanden-in-congo-onder-het-bewind-van-leopold-ii/>

beschouwd als vals en als een poging om de koning te bezoedelen. Dankzij het initiatief van Edmund de Morel en Roger Casement werden de wantoestanden in Kongo-Vrijstaat aan het begin van de 20^e eeuw bekend, wat tot een heftige internationale campagne tegen koning Leopold II en zijn beheer van kolonie leidde. Vervolgens verscheen er meer en meer informatie over het gruwelijke misbruik van de Congolezen en zelfs schrijvers als Joseph Conrad (*Heart of Darkness*), Mark Twain of Arthur Conan Doyle namen deel aan de internationale campagne tegen de koning Leopold II. Kongo-Vrijstaat werd uiteindelijk op 18 oktober 1908 door de Belgische regering geannexeerd en de kolonie werd vanaf 1908 *Belgisch-Congo* genoemd.

3.2 Belgisch-Congo

Met de overname van Kongo-Vrijstaat door België werden de rubberquota afgeschaft en de leefomstandigheden van de inheemse bevolking verbeterden aanzienlijk in vergelijking met eerdere ervaringen. Op basis van het *Koloniale Charter* werd nu elke vorm van dwangarbeid verboden, maar toch waren er nu en dan gebieden in de uitgestrekte kolonie, waar dwangarbeid in verschillende vormen tot de Tweede Wereldoorlog bleef bestaan. De behandeling van de inheemse bevolking verbeterde, maar dat betekende niet dat elke vorm van uitbuiting plotseling verdwenen was. Als er uitbuiting bestond, werd die op minder gruwelijke manier toegepast (betaald werk, betere levensomstandigheden, kleine huisjes voor de inheemse bevolking in de dorpen etc.). Het was vergelijkbaar met het gedrag van de andere kolonisten in de hele wereld, bijvoorbeeld Engelsen of Nederlanders.

België probeerde nog steeds zo veel mogelijk winsten uit kolonie krijgen, maar niet meer tegen elke prijs zoals eerder. Privé-maatschappijen, die met de toestemming van de Belgische regering in kolonie konden opereren, hadden niettemin arbeidskrachten nodig vooral naar zijn diamant, koper en uraniummijnen. Deze situatie leidde in meeste gevallen tot de verboden dwangarbeid (vooral tijdens de oorlog om aan de grote vraag te kunnen voldoen).

Door de aanwezigheid van grote bedrijven uit België ging veel aandacht niet alleen aan de winning van rubber, diamanten of koper maar ook aan de landbouwontwikkeling en het ging redelijk goed wat ook minder mate van armoede in vergelijking met andere gebieden in Afrika bewees. Deze verbetering ondersteund ook het feit, dat in de jaren veertig werd er een poging gedaan om de autochtone bevolking in het kapitalistische

productieproces te inschakelen. Dat in feite betekende, dat de Congolezen meer geld konden verdienen door het verkopen van hun producten (arbeiders, landbouw productie) en daardoor meer belastingen aan de Belgische economie leveren, wat ook de wens van de België was. Alle deze veranderingen hadden iets te maken met het feit, dat kolonie eindelijk winstgevend was, zonder noodzaak om de inheemse bevolking te onderdrukken.

Door de investeringen in het onderwijs en de gezondheid maakten de Belgen een grote stap voorwaarts wat de hele Zwarte Afrika betreft. Deze verklaring wordt bevestigd door het feit, dat Belgisch-Congo in de jaren vijftig van de 20^e eeuw de hoogste deelname aan lager onderwijs in Afrika had. Het onderwijs werd vooral door de missie van de katholieke kerk ondersteund en uitgebreid. Hoewel het secundaire onderwijs slechts minimaal werd uitgebreid, had Belgisch-Congo genoeg geschoolde mensen voor de administratie en industrie. Meer nadruk werd vervolgens op beroepsvorming en praktisch onderricht gelegd. Betere gezondheidszorg werd verzekerd door een hoog aantal beschikbare ziekenhuizen en medische hulpposten, die niet alleen in grote steden waren maar ze verspreidden ook in kleinere gebieden diep in het binnenland. Wat het taal betreft, verspreide geleidelijk in hele kolonie een gepropageerde Frans.

Ondanks alle deze verbeteringen kunnen we niet over de gelijkheid tussen de kolonisten en de inheemse bevolking spreken. Volgens de koloniale ideologie, die het motto "*Dominer pour servir*" ("*overheersen om te dienen*")¹⁶ volgde, kon de inheemse bevolking geen inspraak in het bestuur hebben, omdat de kolonisator altijd beter wist wat het goed voor de kolonie is. Dat heeft ook iets te maken met de oude Europese houding over de "primitieve" Afrika en in het algemeen over de minderwaardigheid van de zwarte mensen (de reeds genoemde mythe van Sem, Cham en Japhet).

De rassenscheiding, die in Belgisch-Congo bestond, was in het dagelijks leven aanzienlijk. In de steden werden al vanaf de jaren twintig de zogenaamde *le Belge* gebouwd, wat de buitengewoonrechtelijke centra voor de inheemse bevolking waren. De bedoeling was om de inheemse bevolking duidelijk af te scheiden van de wijken, waar de blanke bevolking woonde. De zwarte bevolking mocht 's avonds of na de arbeid niet in de blanke wijken blijven. Bovendien mochten de zwarte Congolezen niet in "blanke" winkels boodschappen doen of andere openbare plaatsen bezoeken.

¹⁶ Vanderlinden, J., Ryckmans, P., *Coloniser dans l'honneur*, Brussel: De Boeck, 1994.

De rassendiscriminatie werd in de jaren vijftig geleidelijk verlaagd met sommige wijzigingen ten gunste van de Congolezen. Toen in 1957 de zwarte bevolking voor de eerste keer aan de verkiezingen kon deelnemen, mocht de zwarte bevolking officieel politiek actief zijn (bijvoorbeeld in adviesraden), hoewel er nog steeds zekere beperkingen waren. De opgeleide Congolezen begonnen vervolgens heel actief te zijn, wat de rechten voor de zwarte bevolking betreft, en de situatie is geleidelijk in 1960 geëscaleerd, toen op 30 juni de onafhankelijkheid van Republiek Congo werd uitgeroepen.

4. Rechtsstelsel in de Nederlandse koloniën- rechten, plichten en straffen

Om te beginnen moeten wij constateren dat het rechtsstelsel in diverse koloniën in sommige opzichten verschilde, soms meer, soms minder. Individuele koloniën (met andere woorden koloniale overheid en bestuur) hebben zijn rechtsstelsel zelf bedacht, die van het oorspronkelijke Nederlandse rechtsstelsel werd afgeleid en aangepast met betrekking tot de plaatselijke omstandigheden (Suriname, Nederlands-Indië).

4.1 Inheemse bevolking

In Nederlands-Indië werd de samenleving in drie groepen ingedeeld en voor elke groep bestond eigen juridische rechten en plichten. De hoogste posities in koloniën bezetten altijd de Europeanen en ze werden gevolgd door de Vreemde Oosterlingen en de Inlanders. Het onderscheid tussen de Nederlanders en de inheemse bevolking werd veroorzaakt door het feit, dat er wetgevingen speciaal voor de inheemse bevolking bestond net als voor de Nederlandse burgers in Nederlands-Indië. In de 19e eeuw werd de rechtsstelsel geleidelijk door de Nederlandse overheersing aangepast en gekoppeld.

De enige mogelijkheid om hetzelfde rechten als de Europeanen te hebben (met andere woorden gelijkwaardig aan een Europeaan) was door een gemengd huwelijk (meestal alleen voor vrouwen) of door de erkenning van europeese vader als een kind niet uit een gemengde gezin was geboren. *“Kinderen, geboren uit gemengde huwelijken, welke voltrokken zijn onder het vroegere recht, volgen publiek- en privaatrechtelijk den staat van hunnen vader”* (Engelbrecht 1927:814).

Wat het werk betreft, bestond in koloniën hetzelfde wetten als in het Koninkrijk der Nederlanden. Ambtenaren waren bijvoorbeeld verplicht tot geheimhouding over een bedrijf waar ze werkten. *“Als een mens de geheimhouding schond, werd hij gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste zes honderd gulden”* (Engelbrecht 1932:1937). Zondag werd gezien als een rustdag en bovendien werkten mensen niet op feesten zoals de Europese Nieuwjaarsdag, de Christelijke Tweede Paas- en Pinksterdagen, de beide Kerstdagen, de Christelijke Hemelvaartsdag, de Hemelvaartsdag van Mohammed, de dag van het begin van Poeasa of Asjoeradag.

Daarnaast golden er specifieke wetbepalingen wat vrouwarbeid en kinderarbeid betreft. Vrouwen mochten bijvoorbeeld wegens de hitte niet tussen 10 uur ‘s middags en 5

uur 's voormiddags in suiker-, vezel-, cassavemeel-, olie-, of palmoliefabrieken werken. Bovendien werd er vastgesteld, dat vrouwen die in een gevorderde staat van zwangerschap verkeerden, 's nachts niet mochten werken. Wat de kinderen betreft, mocht een kind beneden twaalf jaar geen arbeid verrichten in specifieke fabrieken of in werkplaatsen, waar het werk te zwaar of te gevaarlijk was (grond-, graaf, water- en bouwwerken). Bovendien mochten de kinderen beneden twaalf jaar net als de vrouwen niet werken tussen 10 uur 's middags en 5 uur 's voormiddags.

4.2 Slaven

Omdat de slaven als een eigendom (met andere woorden als een ding) werden gezien, at alle vrijheid mist, hadden de slaven geen rechten. Alle rechten van slaven waren door de planters en nieuwe eigenaren overgenomen. Als er iets met de slaven gebeurde, moest de schade aan de eigenaren worden betaald. De enige plicht, die de slaven hadden, was om te werken voor hun eigenaar. De slaven mochten alleen maar doen wat door de eigenaar zelf was toegestaan.

Er werden niettemin ook een algemene verbodsbepalingen wat de slaven betreft. Het was bijvoorbeeld verboden de verkoop van geweren aan de slaven. Bovendien mochten de slaven niet gelijktijdig met zijn eigenaren naar de mis in de kerk. Hoewel het christelijk geloof voor de slaven was toegestaan (godsdienstvrijheid), moesten ze buiten wachten. Andere voorbeeld hoe de mindervaardigheid en onderdanigheid van de slaven werd benadrukt, was door het verbod om de schoenen of gouden sieraden te dragen.

Omdat de slaven als eigendom werden beschouwd, waren de nederlandse wetboeken van strachrechten niet van toepassing. In de realiteit het betekende, dat de eigenaren (vooral de planters) alle vormen van straffen konden gebruiken zonder vrees voor het breken van de wet. Daarom werden de slaven met verschillende manieren gestraft, misbruikt of mishandeld afhankelijk van de plaats waar ze hadden gewerkt.

Toen de slavernij in 1863 werd afgeschaft, kregen de vrijgemaakte slaven geen complexe vrijheid. *“Zij worden gedwongen om hun arbeidskracht tegen een laag loon te verkopen. In Suriname worden de ex-slaven verplicht om in de eerste tien jaar na de afschaffing van de slavernij op plantages te blijven werken. Ze moeten daarvoor een*

*contract sluiten. Zij staan die tien jaar onder bijzonder toezicht van de staat: dat heet het Staatstoezicht en duurt tot 1873.*¹⁷

4.3 Koelie en koelie-ordonnantie

Rechten en plichten van de koelies, met andere woorden contractarbeiders, werden in 1880 door de zogenaamde *koelie-ordonnantie* vastgelegd. Als een arbeider een contract met een ondernemer had gesloten, kreeg de ondernemer veel macht over de koelies. Omdat koelies hun contract niet voor de beëindiging van de contractarbeid konden opzeggen, als ze bijvoorbeeld naar Java of China wilden teruggaan (meeste koelies kwamen vooral uit overbevolkte Java of China), leek de contractarbeid meer op dwangarbeid.

De macht van de planters over de koelies werd nog met de eerste koelie-ordonnantie versterkt, omdat de planters vanaf die tijd een rechter en een politie voor de koelies waren. Deze recht hadden de planters dankzij een onderdeel van de koelie-ordonnantie gekregen: de zogenaamde poenale sanctie.

*De poenale sanctie bood de planter de mogelijkheid om een contractant die zich onttrok aan de werkzaamheden of zich, in de ogen van de planter, op een andere manier misdroeg via de rechter een boete of een gevangenisstraf op te leggen.*¹⁸

In de realiteit betekende het, dat de planters onbeperkt strenge straffen mochten opleggen. De meest voorkomende reden voor de straffen was bijvoorbeeld luiheid, belediging van de planters of dat de koelies uit de plantage probeerden weglopen. In feite was de contractarbeid een vervolg van slavernij en koelies waren dus eigenlijk slaven.

Hoewel er aan het begin van de 20^e eeuw veel kritiek op de poenale sanctie was, verbeterden de levensomstandigheden van de koelies maar heel langzaam en geleidelijk. De poenale sanctie werd in Nederlands-Indië in 1931 afgeschaft maar in Suriname officieel pas in 1948.

¹⁷ <http://www.slavernijenij.nl/de-afschaffing/staatstoezicht-en-emancipatie/>

¹⁸ <http://www.javanenindiaspora.nl/pages/6>

4. 4. Vorm en uitvoering van de straf

Om te beginnen moeten we opnieuw constateren, dat straffen en dus ook wetboeken van strafrechten verschilden afhankelijk van elke kolonie. In het algemeen bestond er volgende soorten straffen:

1. Hoofdstraffen- waartoe de doodstraf, gevangenisstraf, hechtenis en geldboete behoort.
2. Bijkomende straffen- waartoe ontzetting van bepaalde rechten, verbeudverklaring van bepaalde voorwerpen en openbaarmaking van de rechtelijke uitspraak behoort.

De officieel zwaarste straf in de Nederlandse koloniën was de doodstraf:

De doodstraf wordt door een scherprechter uitgevoerd op een schavot, door den veroordwelde met een strop om den hals aan eene galg vast te maken en een luik onder zijne voeten te doen wegvallen. De gevangenisstraf was levenslang of tijdelijk. De duur der tijdelijke gevangenisstraf is ten minste een dag en ten hoogste vijftien achtereenvolgende jaren. (Abendanon 1929:5)

Hier moet worden opgemerkt dat het rechtsstelsel in die tijd op een relatief hoog niveau was in vergelijking met heden. De genoemde gevangenisstraf werd bijvoorbeeld niet altijd toegepast en er bestonden uitzonderingen in de wetboeken van strafrecht. Daarom werd de opsluiting niet voor kinderen beneden vertien jaar of mensen boven zestig jaar toegepast net als voor mensen, die vanwege zijn gezondheidstoestand, ongeschikt voor de gevangenis blijken te zijn. Soortgelijke uitzonderingen zijn ook in het moderne strafrecht vastgesteld.

De duur van de volgende hoofdstaf, de hechtenis, was ten minste een dag en ten hoogste een jaar. Wat de geldboete betreft, was het bedrag ten minste vijftig cents. Bijvoorbeeld de overtredingen werden vaak met hechtenis of geldboete gestraft.

Deze officiële strafbepalingen werden niettemin meestal voor de Europeanen, de Nederlanders of de inheemse bevolking in koloniën toegepast. De slaven of koelies werden met veel strenger en erger straffen geconfronteerd. Vooral de slaven werden erg zwaar bestraft, omdat ze als een eigendom werden beschouwd en bovendien werd er geen wetboek van strafrecht voor de slaven uitgegeven. Slaven waren in de handen van planters

en eigenaars en op de afgelegen plantages bestonden hun regels. Daarom varieerden ook de straffen op afzonderlijke plantages.

De meest voorkomende straf voor de slaven op plantages of contractarbeiders was een lijfstraf zoals bijvoorbeeld het zweepslagen. Deze vorm van straf was vooral door de zogenaamde toezichthouders gedaan- blanke arbeiders of zelfs zwarte slaven.

*Een beruchte straf was de Spaanse bok, waarbij het slachtoffer kromgetrokken werd rond een stok in de grond, waarna hij met een bos twijgen net zo lang werd geslagen totdat er geen vlees meer op zijn billen zat. Een andere manier om de slaven te onderdrukken was door hen onderling tegen elkaar uit te spelen. Mulatten werden altijd bevoordeeld ten opzichte van 'zwarte' slaven. Zij hoefden geen veldarbeid te doen en ontvingen een groter rantsoen. Vaak hielden zij een oogje in het zeil voor de planters.*¹⁹

Er waren niettemin ook voorbeelden van echt brutale en gruwelijke straffen, die sommige slaveneigenaars en ondernemers hadden gebruikt. Het is belangrijk om te constateren, dat hoewel de slaven in meeste gevallen niet als een menselijk wezen werden gezien, er bepaalde regels bestonden voor de behandeling van slaven. Toch gebeurde het, dat af en toe sommige slaven werden doorgemarteld of dat ze aan verwondingen veroorzaakt door de verschillende straffen ondergingen. Hetzelfde bestond ook voor de koelies. Dankzij de koelie-ordonnantie was het toegestaan om koelies te straffen. Het volgende voorbeeld uit het pamflet "De miljoenen uit deli" laten zien, wat de ondernemers in staat waren.

*Er werd een voorbeeld genoemd van een 15- of 16-jarig Javaans meisje dat urenlang naakt aan een kruis in de tropenzon was gebonden. Om flauwvallen tegen te gaan, was er sambal op haar vagina gesmeerd. De rechtvaardiging voor deze straf zou zijn geweest dat het meisje de voorkeur zou hebben gegeven aan de belangeloze liefde van een man van haar stam boven de 'rijksdaalderliefde' van een op de plantage werkzame blanke.*²⁰

Dit pamflet en vermelde mishandeling van koelies werd vervolgens in een "administratief onderzoek" van officier Rhemrev gerevifieerd. "Uit dit rapport worden op de tentoonstelling delen geciteerd, stuk voor stuk voorbeelden van onthutsende wreedheid.

¹⁹ <https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6820/het-leven-van-de-slaven-in-de-nederlandse-kolonien.html>

²⁰ https://nl.wikipedia.org/wiki/Poenale_sanctie

Chinezen wier `staarten' aan elkaar werden gebonden voordat zij in een rivier tot bijna stikkens toe werden ondergedompeld. Structurele verkrachting van vrouwelijke koelies, het aan hun lot overlaten van zieken en het inwrijven van schaamdelen met blaartrekkende planten.”²¹

²¹ <http://vorige.nrc.nl/krant/article1532050.ece>

5. Rechtsstelsel in Belgisch-Congo- rechten, plichten en straffen

De situatie en positie van de inheemse bevolking verschilde aanzienlijk tijdens het bewind van de koning Leopold II en zijn privé-kolonie Kongo-Vrijstaat en daarna in Belgisch-Kongo, die door de Belgische regering werd beheerd.

5.1 Kongo-Vrijstaat

De eerste vijf jaren van de Kongo-Vrijstaat waren in feite de lichtste. Omdat Leopold's redenen vooral economische waren, wilde hij de winsten uit kolonie maximaliseren. De inheemse bevolking werd gedwongen om dagelijkse rubberquota te leveren en de militairen van de Force Publique zorgden voor het ophalen van die "rubbertaks". Hoewel de Congolezen werden betaald ("*no rubber, no pay*"), betekende dit in de praktijk dat er overall een schrikbewind, een nieuwe vorm van knechting, werd gerealiseerd, hoewel de troepen van koning Leopold II oorspronkelijk de slavernij bestreden. De Congolezen waren officieel geen slaven, maar ze werden net als slaven (of slechter) door de Belgen respectievelijk de militairen van de Force Publique behandeld.

Officieel mocht een inlander maximaal veertig uur per maand voor de staat werken, maar de praktijk was een beetje anders.

Mensen werden lijfeigenen van de staat. Leopold II was ten strijde getrokken tegen de Afro-Arabische slavernij, althans in naam, maar stelde er een vreselijker stelsel voor in de plaats. Want terwijl een eigenaar nog voor zijn slaaf zorgde (hij had tenslotte veel voor hem betaald), keek Leopolds rubberpolitiek per definitie niet om naar het welzijn van individu. (Van Reybrouck 2014:108)

Daarom lijkt het leven van een huisslaaf (eventueel ook van een slaaf op plantage) in Nederlandse koloniën aantrekkelijker dan dat van een rubberoogster in Kongo-Vrijstaat. De werkomstandigheden waren in beide gevallen erg zwaar, maar behandeling van Force Publique was vreselijk. De Congolezen waren onder toezicht van de zogenaamde "sentry's", gewapende bewakers uit Afrika met een geringe militaire vorming en weinig discipline. Kort gezegd, geweld van Afrikanen op Afrikanen.

Er bestond geen officieel rechtstelsel of wetboek en daarom ook geen wettelijke straffen. De meest voorkomende straffen in Kongo-Vrijstaat waren verschillende vormen van lijfstraffen zoals bijvoorbeeld de beruchte afhakken van handen of voeten, zweep-

slagen met de chicotte (een pees van nijlpaardenleer), seksueel geweld of andere vormen van martelingen of machtsmisbruik. “*Om me te straffen trokken de sentry’s Nkusu Lomboto en Itokwa mijn pagne uit en propten klei in mijn geslacht, dat was erg pijnlijk.*”²²

In meeste gevallen waren de militairen of officieren uit de Force Publique gewoon rasisten en sadisten wat ook uit verslagen en getuigenissen blijkt. Bijvoorbeeld de officieren René De Permentier of León Fiévez, die bijzonder brutaal waren. “*Huispersoneel van René, dat een foutje maakte, werd zonder pardon afgemaakt. Executies waren dagelijkse kost. [...] León had al na vier maanden dienst 572 mensen vermoord.*” (Van Reybrouck 2014:102). Vaak werden mensen geëxecuteerd, door het onthoofden of tegen de muur gefusilleerd.

5.2 Belgisch-Congo

Met de overname van Kongo-Vrijstaat door België in 1908 verbeterde de situatie en positie van de inheemse bevolking aanzienlijk in vergelijking met het eerdere schrikbewind, maar er was na 1908 geen totale breuk. Met andere woorden, er veranderde immers niet zoveel en de veranderingen kwamen langzaam en geleidelijk. “*De blanke koloniale heersers legden echter over het algemeen een neerbuigende, bevoogdende houding aan de dag ten opzichte van de inheemse bevolking, welke tot bittere rassentimenten aanleiding gaf.*”²³

Dwangarbeid, hoewel het niet meer in het hele land werd uitgebreid, was nog steeds een hoeksteen van de koloniale economie. In het algemeen had de inheemse bevolking vanaf 1908 zeker een beter leven, maar dat was niet zo moeilijk om te bereiken, vooral na de terreur in Kongo-Vrijstaat. Hoewel de inheemse bevolking meer rechten kreeg (de arbeidswet, burgerlijk wetboek etc.), werd het bewind van de Belgische regering nog steeds door de oude Europese houding gekenmerkt- een racistisch gekleurde westerse houding. Met andere woorden werd Afrika nog steeds als een "primitief land" met minderwaardige bevolking gezien. De Congolezen werden bijvoorbeeld in lokale bestuur ingeschakeld maar in feite waren deze mensen zwakke figuren en alle belangrijke dingen werden door de Belgen in de schaduw geregeld.

²² Janssens, E., Buitenlandse zaken, Afrikaarchief, papiers, D 1366, 22/11/1904.

²³ http://www.maniok-en-patatten.be/attachments/017_congo_geschiedenis.pdf

De bevolking van Kongo werd in onderscheidbare blokken verdeeld, elk met hun eigen identiteit. In steden bijvoorbeeld bestonden de zogenaamde "le belge", aparte wijken voor de zwarte bevolking. Daarnaast werden nieuwe wetten toegepast, vooral onhandig en vernederende voor de inheemse bevolking. De gevolgen van deze racistische houding van de Belgen veroorzaakte een sterke verdeling in de samenleving die natuurlijk veroorzaakte een sterke afkeer van het kolonialisme en vervolgens ook de wens van onafhankelijkheid. Het kiesrecht voor de Congolezen werd pas in 1957 vastgesteld.

Wat de vorm en uitvoering van de straf betreft, zijn er nieuwe wetboeken opgenomen en straffen waren eveneens als in België uitgevoerd- bijvoorbeeld in vorm van gevangenis, doodstraf, geldboete etc. Tegen de Congolezen waren niettemin nog steeds een discriminerende maatregelen en straffen toegepast zoals bijvoorbeeld lijfstraf met de, die pas in jaren vijftig werd afgeschaft.

6. Nederlandse en Belgische literaire werken over dit onderwerp

Tijdens de Nederlandse langdurige kolonisatie (bijna vier eeuwen) werden er veel reis- en oorlogberichten (bijvoorbeeld het reisverhaal van Willem Bontekoe, waarvan vervolgens in de 20e eeuw een bekende jeugdroman *De scheepsjongens van Bontekoe* werd gemaakt) over de gebeurtenis in koloniën geschreven.

Literatuur altijd behoorde onder meer tot de middelen, waarin een afkeuring, protest of waarschuwing met betrekking tot een bepaalde probleem werd uitgesproken. “*De echte doorbraak van de koloniale literatuur vond echter pas plaats nadat Eduard Douwes Dekker in 1860 onder het pseudoniem Multatuli zijn roman Max Havelaar uitbracht. [...] Dit werk was in eerste instantie een aanklacht tegen de Nederlandse politiek in Nederlands Oost-Indië.*”²⁴ Het boek had een groot invloed niet alleen op nederlandse literatuur in die tijd vanwege zijn originele structuur (*het boek is zowel romantisch als realistisch, zowel humoristisch als ernstig, zowel een sleutelroman als een fictioneel verhaal*)²⁵ maar vooral op de toenmalige nederlandse koloniale politiek.

De roman en zijn kritiek op de levensomstandigheden van de inheemse bevolking in Nederlands-Indië en ingevoerde cultuurstelsel veroorzaakte een golf van verzet tegen deze koloniale vorm van uitbuiting. Het cultuurstelsel werd vooral dankzij dit boek eindelijk in 1870 afgeschaft, omdat nederlandse gemeenschap realiseerde, dat zijn welzijn door een menselijk lijden in Nederlands-Indië wordt veroorzaakt. Vandaag de dag behoorde het boek tot de belangrijkste literaire meesterwerk van Nederland en de roman is nog steeds door verschillende literaire critici geanalyseerd ook bijvoorbeeld als een invloedrijk politiek pamflet.

Een andere belangrijke boek over de mishandeling van de inheemse bevolking/koelies en martelpraktijk was een pamflet van een nederlandse advocaat J. van den Brand, genoemd *De miljoenen uit Deli. Als Jan Breman in zijn boek Koelies, planters en koloniale politiek schreef - "een halve eeuw na Multatulis Max Havelaar opnieuw een rilling door het land"*²⁶

²⁴ https://www.uni-muenster.de/HausDerNiederlande/Zentrum/Projekte/Schulprojekt/imperia/md/content/hausderniederlande/zentrum/projekte/schulprojekt/lernen/literatur_nl/30_10.pdf

²⁵ <https://www.literatuurgeschiedenis.nl/19de/literatuurgeschiedenis/lg19009.html>

²⁶ http://www.dbnl.org/tekst/_ind004198701_01/_ind004198701_01_0011.php

Vervolgens verschenen er veel boeken over de praktijk in de Nederlandse koloniën, maar geen boek had een vergelijkbaar effect als de twee bovengenoemde boeken. Verhalen uit de omgeving van de Nederlandse koloniën verschenen niettemin vaak en ze waren vooral aantrekkelijk voor de Europese bevolking. Dankzij de vooraanstaande Nederlandstalige auteurs uit Indonesië als Louis Couperus (*Stille kracht*), Maria Dermoût (*Nog pas gisteren*), Hella Hasse (*Oeroeg*) of Adriaan Van Dis (*Indische duinen*) krijgt de Indische "koloniale" literatuur ook in de 20^e en 21^e eeuw een behoorlijke aandacht.

Wat de Belgische koloniale literatuur betreft, verscheen er geen "baanbrekende" boek als in het geval van Multatuli's *Max Havelaar*. Hoewel er al meer dan 300 literaire werken werden geschreven, die zich in de Belgisch-Congo afspeelden (collectie van Prof. dr. Amaat Burssens), werd er tijdens de overheersing van de koning Leopold II (1885-1908) geen boek uitgegeven, dat een dergelijke verzet van de samenleving veroorzaakte, als de eerder genoemde *Max Havelaar* en het beroemde verhaal over Saïdjah en Adinda. Dit werd beïnvloed door de sterke censuur die tijdens het bewind van Leopold II werd toegepast.

Hoewel er geen "baanbrekend" boek was dat van de gruwelijke gebeurtenissen in Kongo-Vrijstaat zou getuigen, betekende het niet, dat er helemaal geen literaire werken over dit thema verschenen. De missionaris Constant de Deken had bijvoorbeeld zijn reis naar Kongo in het boek *Twee jaar in Congo* beschreven.

*Voor De Deken is de enige goede zwarte een gedoopte zwarte. De overigen zijn grote kinderen, schelmen, dieven, veelwijvers en menseneters. In zijn boek verwoordt hij de typische stereotypen van zijn tijd en legt hij getuigenis af van de koloniale mentaliteit van de Europeaan die de Westerse beschaving als absolute maatstaf hanteert.*²⁷

Andere boeken, die in de periode van Kongo-Vrijstaat werden uitgegeven, waren bijvoorbeeld *De zwarte kost* van Cyriel Buysse of *Tropenwee* van de Nederlander Henri van Booven. Van deze drie boeken is *De zwarte kost* de enige, die op mishandeling van de Congolezen zich richtte.

In Buysse's novelle wordt de koloniale propaganda, die inspeelt op de exotische aantrekkingskracht van Kongo, het avontuur en het beschavingsideaal, scherp op de korrel genomen. Ook worden bij de motieven van de kolonisten vraagtekens geplaatst: zij worden gedreven door persoonlijke eerzucht of profijt en niet door

²⁷ http://www.dbnl.org/tekst/_lit003199401_01/_lit003199401_01_0035.php

*menslievendheid. Voor het beschavingswerk in Kongo goed en wel begonnen was, werd de hypocrisie en de zinloosheid ervan door Buysse reeds helder belicht.*²⁸

Het einde van Kongo-Vrijstaat en het overheersing van Leopold II werd niettemin door een internationaal campagne "De Congo Reform Association" veroorzaakt, die ook een basis in journalistische kritiek had (getuigennissen van mensen die in Kongo waren, artikelen over de gruwelijke mishandeling van Congolezen etc.).

Door de afwezigheid en onderdrukking van de Belgische critici (censuur van Leopold II) werd de humanitaire beweging tegen de gruwelijken in Kongo-Vrijstaat door Edmund Dene Morel en Roger Casement opgericht. Dankzij zijn activiteiten (bijvoorbeeld met zijn eigen blad West African Mail behaalden zij een succes en publiciteit die uiteindelijk tot de overname van Congo door Belgische regering leidde.

Joseph Conrad, die als een kapitein op een stoomboot op de Kongo een getuige van wantoestanden en gruwelijkheden was, schreef op basis van deze ervaring een roman *Hart der duisternis* en hij was niet een enige auteur die tegen de praktijken van Leopold II in kolonie zich keerde (onder meer bijvoorbeeld het pamflet *King Leopold's Soliloquy* van Mark Twain of *The crime in the Congo* van Arthur Conan Doyle).

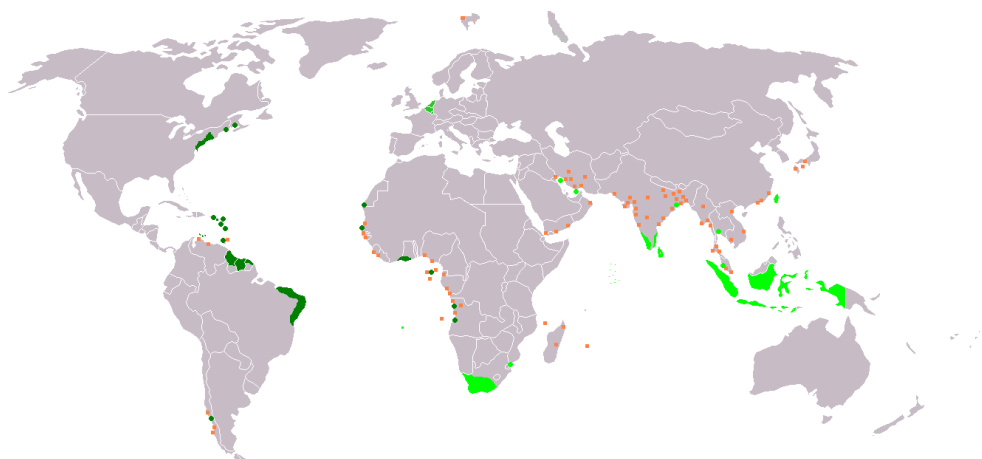
²⁸ http://www.dbnl.org/tekst/_lit003199401_01/_lit003199401_01_0035.php

7. Vergelijking van de omstandigheden en aspecten in de Nederlandse en Belgische koloniën

Om beginnen moeten wij constateren, dat het verschil tussen de Nederlandse en Belgische koloniale rijk enorm is vanwege meerdere factoren.

Ten eerste, dateert de Nederlandse koloniale periode uit het begin van de 17e eeuw tenminste Kongo-Vrijstaat, de eerste echte Belgische kolonie, werd officieel pas in 1885 opgericht. Hier moet worden opgemerkt, dat het grondgebied van de huidige België (tot de oprichting van de staat België in 1830) onder de heerschappij van de Spaanse Habsburgers (1519-1713), de Oostenrijkse Habsburgers (1713-1794), de Franrijk (1795-1815) en vervolgens van Het Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) werd. Tijdens zijn geschiedenis was "België" dus een bestanddeel van de koloniale machten zoals Spanje, Frankrijk en Nederland zelf. Een echte belgische kolonie (met andere woorden onder de heerschappij van België zelf) was niettemin pas in 1885 al genoemde Kongo-Vrijstaat (vervolgens Belgisch-Congo).

Ten tweede, werd de koloniën van Nederland dankzij het initiatief van VOC en WIC geleidelijk over de hele wereld verspreid. Daarom behoorde de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden (vervolgens het Koninkrijk der Nederlanden) tot de grootste koloniale machten. Daarentegen was Belgisch-Congo in feite de eerste en tegelijkertijd de enige echte kolonie, die België ooit heeft gehad. (Ruanda-Urundi was een mandaatgebied).²⁹

²⁹ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_Nederlandse_koloni%C3%ABn_en_handelsposten#/media/File:DutchEmpire15.png

Ten derde, verschilde ook de manier hoe de landen de kolonisatie benaderden. Aan de ene kant was de kolonisatie van Nederland (vooral VOC) een geleidelijk proces en ze werd niet door geweld en onderwerping opgelost maar de kolonisten vertrouwden meer op handel en wederzijds voordeel. Aan de andere kant werd al vanaf het begin van de kolonisatie in sommige gebieden de slavernij toegepast en vooral de slavenhandel behoorde tot de zwarte bladzijde in de geschiedenis van de Nederlandse kolonisatie.

Het begin van Belgische kolonisatie in Kongo-Vrijstaat werd zwaar door het bewind van de koning Leopold II beïnvloed. De inheemse bevolking in deze privé-kolonie van Leopold II waren in feite slaven, die zwaar mishandeld werden. De kolonie diende alleen als een bron van grondstoffen en kapitaal voor de koning en België en er was geen poging (zoals in Nederlandse koloniën) om handel, beschavingsdrang of enige vorm van samenwerking te ontwikkelen.

Enige mogelijkheid om de leven- en werkomstandigheden op de juiste wijze in Nederlandse koloniën en Belgisch-Congo te vergelijken, is het vergelijking in hetzelfde tijdsbestek, met andere woorden vanaf 1885, toen Kongo-Vrijstaat werd opgericht tot de tweede deel van de 20^e eeuw, toen in alle overige koloniën (Nederlands-Indië, Suriname, Belgisch-Congo) de onafhankelijkheid werd uitgeroepen.

Na de afschaffing van slavernij en cultuurstelstel werd in Nederlandse koloniën een nieuwe systeem toegepast, de zogenaamde contractarbeid wat een tijd van koelies was. Vanwege de koelie-ordonnantie werden de rechten van ondernemers jegens de contractarbeiders versterkt. Een vervolg van slavernij, zoals dit nieuwe systeem soms werd genoemd was (moeilijk te geloven) niettemin nog steeds "beter" voor de bevolking in de Nederlandse koloniën (arbeiders uit Java, India en China) dan het systeem die in Kongo-Vrijstaat werd toegepast.

Wat de werkomstandigheden betreft, waren ze overal erg zwaar, net op de plantages als bijvoorbeeld het oogsten van rubber in het Afrikaanse oerwoud. Als de arbeiders/Congolezen de dagelijkse quota niet hadden voldoen, werden ze zwaar gestraft. Bij de Kongo-Vrijstaat werden de mannen nog bedreigd, dat als ze niet genoeg zouden werken, zouden zijn vrouwen vermoorden. Hoewel de contractarbeiders in Suriname of Nederlands-Indië erg zwaar werk hadden en bovendien werden ze ook bijna voor alles gestraft (luiheid), duurde het meestal 3-5jaar (het eind van het contract) en daarna konden ze weggaan of tenminste hadden ze mogelijkheid om zijn leven te veranderen. Dat

gebeurde niet in Kongo-Vrijstaat. In vergelijking met de contractarbeiders hadden de Congolezen ongeveer net zo zwaar werk, maar daar bestonden geen contracten en mensen werden feitelijk tot slaaf gemaakt. Het ergste was waarschijnlijk de psychologische aspect/impact, met andere woorden, een bewustzijn, dat dit gruwelijke leven en de onmenselijke mishandeling en straffen nooit eindigen en dat ze gewoon geen vooruitzichten op een beter leven hadden. Dit is vergelijkbaar met de situatie in Suriname tijdens de periode van slaven op plantages.

Wat de levensomstandigheden betreft, hadden de arbeiders/Congolezen weinig vrije tijd vanwege de hoge quota en in zekere zin kunnen we zeggen dat ze alleen overleefden. De contractarbeiders hadden net genoeg geld voor het voedsel en daarom konden ze niet geld sparen wat in feite veroorzaakte, dat na het eind van contract hadden ze andere contract gesloten (de zogenaamde vicieuze cirkel). Situatie in Kongo-Vrijstaat was vergelijkbaar- weinig voedsel en kleine hutten voor te veel mensen etc.

Als we de rechten en plichten van contractarbeiders en de Congolezen vergelijken, bestonden er alleen wetboeken voor de contractarbeiders. Volgens deze boeken hadden de contractarbeiders bijvoorbeeld een recht om pauze te hebben na 5 uur ononderbroken werk of dat ondernemer het vervoer naar de plaats van het werk verzekert. Hoewel deze rechten klinkt goed, bestond het niet altijd en overal. Meer nadruk werd op de rechten van ondernemers gelegd, die werden vooral door al bovengenoemde koelie-ordonnantie verzekert (recht om straffen te gebruiken in het geval van luiheid of belediging). Omdat de Congolezen in feite slaven waren, hadden ze net als slaven geen rechten maar plichten.

Als de taken/quota niet werden voldaan, werden de mensen zwaar gestraft. De bovengenoemde voorbeelden van straffen laten zien hoe de kolonisten de orde en discipline behielden. De brutaliteit en gruwelen, die de kolonisten in staat waren, is verschrikkelijk. Vooral de straffen, die in Kongo-Vrijstaat werden toegepast (afgehakte handen en voeten, marteling etc.) mochten er waarschijnlijk niet met de straffen in andere koloniën ter wereld worden vergeleken. Daarnaast was het in Kongo-Vrijstaat "normaal" om vrouwen seksueel te misbruiken pas tot 1908 (overname van België), wat in Nederlandse koloniën met de afschaffing van slavernij in 1863 eindigde.

De overname van Kongo-Vrijstaat door België in 1908 betekende het einde van gruwelen die tijdens het bewind van Leopold II in kolonie werden toegepast. Daarentegen de zogenaamde koelie-ordonnantie en zijn "voordelen" voor de ondernemers bestond tot

1941, hoewel de rechten van ondernemers over de koelies werden geleidelijk al tijdens de eerste helft van de 20e eeuw verminderd. Daarom kunnen we zeggen, dat de werk- en levensomstandigheden in nieuwe Belgisch-Congo waren veel beter dan voor koelies in Nederlands-Indië en Suriname. De levensstandaard van de inheemse bevolking (middenklasse, gemengde huwelijken, handelaren en ambachtslieden) in Nederlands-Indië in die tijd was niettemin veel hoger, vooral dankzij de afschaffing van Cultuurstelsel in 1870 (Multatuli's *Max Havelaar*), wat meer inkomsten uit handel voor de inheemse bevolking betekende.

Wat de situatie in Belgisch-Congo betreft, bestond er met de ontwikkeling van onderwijs en gezondheid voor de bevolking in Belgisch-Congo omstandigheden, die een paar jaar eerder ongelofelijk zouden zijn. Nog steeds bestond er in sommige gebieden van kolonie een dwangarbeid, maar in veel mindere mate dan vroeger.

Hoewel de situatie in de eerste helft van de 20e eeuw in Nederlandse koloniën en Belgisch-Congo geleidelijk verbeterde, bleef daar nog steeds een scherpe scheiding der rassen. Het blanke ras werd net in Nederlandse koloniën als in Belgisch-Congo als superieur beschouwd en de inheemse bevolking hadden niet hetzelfde rechten als de blanke kolonisten. In Nederlands-Indië was het nog steeds gebruikelijk, dat de inheemse bevolking als de minderwaardig werd gezien en in Belgisch-Congo onstonden in steden een aparte wijken voor de inheemse bevolking, die vervolgens ironisch "le belge" werden genoemd. De zwarten in Belgisch-Congo hadden daarna beperkte toegang tot de blanke centra en in vergelijking met Nederlands-Indië of Suriname werd de situatie meer verergerd. De onafhankelijkheid werd niettemin vervolgens in alle koloniën ondanks de afkeer en afkeuring van Nederland/België bereikt, in sommige landen als Nederlands Indië (1949) vroeger en in andere landen als Belgisch-Congo (1960) of Suriname (1975) later.

Conclusie

In mijn scriptie bekeek ik de sociale positie en levensomstandigheden van de inheemse bevolking en slaven in de Nederlandse en Belgische koloniën vanaf het begin van de kolonisatie (Nederland 17^e eeuw, België 19^e eeuw) tot de tweede helft van de 20^e eeuw, toen ook de laatste koloniën hun onafhankelijkheid hadden uitgeroepen. Bovendien richt ik me ook op de mishandeling, gruwelijke straffen en in het algemeen exploitatie van de inheemse bevolking die in meeste koloniën heel gebruikelijk was.

Ten eerste, heb ik een beknopte presentatie geschreven over de ontwikkeling van de Nederlandse en Belgische kolonialisme. Ik benaderde de hoogpunt van de nederlandse kolonisatie tijdens een bekende periode van Verenigde Oostindische Compagnie of een beruchte Transatlantische slavenhandel die door West-Indische Compagnie werd beheerd. Vervolgens richt ik op de koloniën van groot belang, met name Nederlands-Indië, Suriname of Kaapkolonie van Nederland en Belgisch-Kongo van België.

In de volgende hoofdstukken over de situatie in de Nederlandse koloniën besteed ik ten eerste aandacht aan de levensomstandigheden van de inheemse bevolking, slaven en vrouwen in de drie belangrijkste koloniën- Nederlands-Indië, Suriname en Antillen. Het is opmerkelijk, hoe de levensomstandigheden van de inheemse bevolking in de loop van tijd verslechterde en niet omgekeerd. Hoewel de eerste koloniën vooral voor handel werden opgericht en het Nederlandse kolonialisme behoorlijk anders was dan bijv. het Spaanse kolonialisme (verovering van Azteken of Inca's), veranderde geleidelijk ook de opstelling van de Nederlanders jegens de koloniën. Slavernij werd bijvoorbeeld voor het eerst immoreel gevonden en in schril contrast met de toenmalige christelijke normen en waarden, maar met het begin van kolonisatie werd het snel opgenomen en toegestaan. De Nederlandse samenleving deed een oogje dicht en maakte zich er in meeste gevallen geen zorgen over.

Wat de levens- en werkomstandigheden van de inheemse bevolking betreft, werden ze min of meer vergelijkbaar met de omstandigheden van de doorsnee Nederlanders in Europa, maar in vergelijking met de kolonisatoren was hun sociale en economische status en positie altijd lager vanwege de scherpe scheiding der rassen. Het werd verschillend gerechtvaardigd (bijvoorbeeld door het verhaal over Sem, Cham en Japhet) en deze minderwaardigheid (rassendiscriminatie) van de zwarte slaven uit Afrika of de inheemse bevolking was gewoon 'handig' voor de handel en winst. Daarom is er altijd een vorm van

uitbuiting in de Nederlandse koloniën geweest. Toen bijvoorbeeld de slavernij (vooral belangrijk in Suriname) en het Cultuurstelsel (Nederlands-Indië) werd afgeschaft, verscheen er een nieuwe vorm van uitbuiting, namelijk die van de contractarbeiders in de tijd van de koelies. Het niet meer toegestane systeem werd door een ander systeem van uitbuiting vervangen.

Daarnaast bestond in de Nederlandse koloniën ook een aangepast rechtstelsel. Omdat slaven geen rechten maar plichten hadden, werden ze wettelijk bijna niet beschermd. Daarom werden de slaven door zijn plantagehouders vaak slecht behandeld en gestraft, zoals blijkt uit de vreselijke voorbeelden van de straffen, die in plantages werden toegepast. Vanwege de zogenaamde Koelie-ordonnantie, die veel macht in de handen van ondernemers gaf, werden vervolgens vergelijkbare straffen ook tijdens de tijd van koelies verricht, wat in feite een vervolg van slavernij was.

Wat het Belgische kolonialisme betreft, werden alle hoofdstukken uitsluitend alleen op Kongo-Vrijstaat (vervolgens Belgisch-Congo) gericht, omdat het in feite de enige echte kolonie van België was. Kort gezegd, kan ik de situatie van de inheemse bevolking in deze kolonie in twee tijdspannen verdelen- tijdens het bewind van Leopold II en periode na Leopold II.

De levensomstandigheden van de inheemse bevolking in Kongo-Vrijstaat werden zeer negatief door het bewind van de koning Leopold II beïnvloed. De vrijheid en rechten werden door Force Publique onderdrukt en de Congolezen werden in feite tot slaaf gemaakt. Zijn beleid wordt vaak als een schrikbewind aangeduid en de gruwelijke behandeling en dwangarbeid had een enorme impact op de de hele bevolking van Kongo-Vrijstaat. Miljoenen mensen stierven als gevolg van de verschrikkelijke levens- en werkomstandigheden.

Daarentegen de periode na Leopold II (kolonie na overname door België in 1908) kan worden beschouwd als de tijd, toen de koloniale staat zich eindelijk meer over de kolonie begon zorgen te maken. Hoewel er nog steeds een paar negatieve aspecten als rasdiscriminatie of dwangarbeid (op sommige gebieden) kunnen worden gevonden, verhoogde de levensstandaard en de mogelijkheden voor de inheemse bevolking aanzienlijk, ook in vergelijking met de situatie in andere Afrikaanse staten of met de Nederlandse koloniën zelf.

De totaal andere manier van beleid en beheer van kolonie had ook invloed op de rechten en plichten van de Congolezen of de vorm van de straffen. Net als de slaven in Suriname hadden de Congolezen in Kongo-Vrijstaat in feite geen rechten. Bovengenoemde voorbeelden van straffen en mishandeling van de inheemse bevolking laten de schrikbewind en gruwelijke praktijken tijdens het bewind van Leopold II zien.

De harde levensomstandigheden en drastische behandeling tegen de inheemse bevolking waren een frequent onderwerp van vele boeken, die als een soort van protest en kritiek dienden. Vooral Nederlandse boeken waren succesvol (bijvoorbeeld *Max Havelaar* of *De Miljoenen uit Deli*), omdat ze in feite de afschaffing of aanpassing van het bekritiseerde systeem hebben veroorzaakt. De Belgische boeken hadden niet zo'n invloed (gevolg van censuur tijdens het bewind van Leopold II) en bijvoorbeeld de overname van Kongo-Vrijstaat door België werd meer door internationaal initiatief veroorzaakt (blad *West African Mail* of *Hart der duisternis*).

In het laatste hoofdstuk heb ik de situatie en positie van de inheemse bevolking in de Nederlandse en Belgische koloniën vergeleken. Vanwege de grote verschillen te midden van de ontwikkeling, "duur" en invloed van de Nederlandse en Belgische kolonialisme, moet er worden vermeld, dat in alle koloniën vergelijkbare vormen van uitbuiting van de inheemse bevolking werden toegepast zoals bijvoorbeeld slavernij, moeilijke werkomstandigheden (de dwangarbeid in Congo/het Cultuurstelsel of contractarbeid in Nederlandse koloniën), drastische en onmenselijke straffen of rasdiscriminatie. Kort gezegd, de inheemse bevolking in koloniën heeft nooit een gelijkheid met de kolonisatoren bereikt en ze werden altijd op een bepaalde manier onderdrukt of geëxploiteerd.

Bronnen

Bibliografie:

Abendanon, Jacques Henry, *Wetboek van strafrecht voor de kolonie Suriname : geldende tekst, bijgewerkt tot Mei 1929*, Paramaribo: Erven van Ommeren, 1929

Accord, Clark, *De koning van Paramaribo*, Amsterdam: Vassallucci, 1999.

Bilsen, Jef Van, *Kongo 1945-1965 : het einde van een kolonie*, Leuven: Davidsfonds, 1993

Blommestein, A.F. van, *De nieuwe koelie-ordonnantie voor de Oostkust van Sumatra*, Amsterdam: Scheltema & Holkema's Boekhandel, 1917

Brand, J. van den, *De practijk der koelie-ordonnantie*, Amsterdam: Höveker & Wormser, 1904

Eckert, Andreas, *Europe, slave trade, and colonial forced labour*, München: Beck, 2009

Engelbrecht, W. A., *De Nederlandsch-Indische Wetboeken: de Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden, het Reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch-Indië en andere wetten, wettelijke verordeningen en besluiten, met verwijzing naar de op elk artikel betrekking hebbende Nederlandsch-Indische, Nederlandsche en Fransche wetsbepalingen, deel I, Nederland*, Leiden: Sijthoff, 1927

Engelbrecht, W. A., *De Nederlandsch-Indische Wetboeken: de Grondwet voor het Koninkrijk der Nederlanden, het Reglement op het beleid der Regering van Nederlandsch-Indië en andere wetten, wettelijke verordeningen en besluiten, met verwijzing naar de op elk artikel betrekking hebbende Nederlandsch-Indische, Nederlandsche en Fransche wetsbepalingen, deel II, Nederland*, Leiden: Sijthoff, 1932

Fock, D., *Over de kolonie Suriname*, Baarn: Hollandia, 1914

Gonggrijp, G., *Over de invloed van het westerse grootbedrijf op de inheemse samenleving in Nederlandsch-Indië*, Haarlem: Tjeenk Willink, 1930

Goor, J. van, *De Nederlandse koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie*, Den Haag: Sdu, z.j. (1993)

Grijns, G., *Plantage-hygiene, ten behoeve van directeuren, administrateurs en geneesheeren van landbouw-ondernemingen in Nederlandsch-Indië*, Batavia: Javasche Boekhandel & Drukkerij, 1914

- Groeneboer, Kees, *Koloniale taalpolitiek in Oost en West: Nederlands-Indië, Suriname, Nederlandse Antillen en Aruba*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 1997
- Heijting, Herman George, *De koelie-wetgeving voor de buitengewesten van Nederlands-Indië*, 's-Gravenhage: Van Stockum, 1925
- Hemmerechts, Kristien, *Congo in de literatuur*, Amsterdam: Wereldbibliotheek, 2010
- Hoogbergen, W.S.M, *De Boni-oorlogen, 1757-1860; marronage en guerrilla in Oost-Suriname*, Utrecht: Centrum voor Caraïbische Studies, 1985
- Janssens, E., Buitenlandse zaken, Afrikaarchief, papieren, D 1366, 22/11/1904.
- Kross, Rudi, *Suriname, kolonie als rijksdeel*, Odijk: Studio Kosmopolitiek, 1969
- Palthe Wesenhagen, J.C., *Beschouwingen betreffende de vrijverklaring der slaven in de kolonie Suriname*, Amsterdam: G. Portielje, 1849
- Priester, L.R., *De Nederlandse houding ten aanzien van de slavenhandel en slavernij, 1596-1863: het gedrag van de slavenhandelaren van de Commercie Compagnie van Middelburg in de 18e eeuw*, Middelburg: Commissie Regionale Geschiedenisbeoefening Zeeland, 1987
- Reijs, J., *Vrouwen in de Nederlandse koloniën*, Nijmegen: Vantilt, 1986
- Reybrouck, David Van, *Congo. Een geschiedenis*, Amsterdam 2010
- Southwood, Julie, *Indonesia : law, propaganda and terror*, London: Zed Press, 1983
- Vanderlinden, J., Ryckmans, P., *Coloniser dans l'honneur*, Brussel: De Boeck, 1994
- Van Reybrouck, David, *Congo: een geschiedenis*, Amsterdam: De Bezige Bij, 2010
- Vanthsche, Guy, *Congo: de impact van de kolonie op België*, Tielt: Lannoo, 2007
- Veer, Paul van 't, *Vriend en vijand in de kolonie : enkele variaties op het thema der menselijke verhoudingen onder koloniale omstandigheden vooral in Nieuw-Guinea, Suriname, de Nederlandse Antillen, Indonesië en Nederland*, Amsterdam: De Arbeiderspers, 1956
- Vries, Janine de, *Sexual violence against women in Congo : obstacles and remedies for judicial assistance*, Stichting NJCM-Boekerij, 2007
- Teenstra, M.D., *Emancipatie der slaven: bijdrage tot eene nadere beschouwing van den tegenwoordigen toestand der kolonie Suriname*, Groningen: Oomkens, 1855

Internetbronnen

<http://www.blikopdewereld.nl/geschiedenis/nederland/geschiedenis-nederland/3224-de-wic-en-de-slavenhandel>

http://www.dbnl.org/tekst/_ind004198701_01/_ind004198701_01_0011.php

http://www.dbnl.org/tekst/_lit003199401_01/_lit003199401_01_0035.php

<http://www.doorbraak.eu/contractarbeid-in-suriname-was-vervolg-van-slavernij/>

<http://www.javanenindiaspora.nl/pages/6>

<https://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6820/het-leven-van-de-slaven-in-de-nederlandse-kolonien.html>

<http://www.isgeschiedenis.nl/nieuws/misstanden-in-congo-onder-het-bewind-van-leopold-ii/>

<http://www.isgeschiedenis.nl/handelsroutes/trans-atlantische-slavenhandel>

<https://www.literatuurgeschiedenis.nl/19de/literatuurgeschiedenis/lg19009.html>

http://www.maniok-en-patatten.be/attachments/017_congo_geschiedenis.pdf

<http://www.slavernijenij.nl/de-afschaffing/staatstoezicht-en-emancipatie/>

<http://slavernijnederland.weebly.com/na-de-reis.html>

<https://www.uni->

[muenster.de/HausDerNiederlande/Zentrum/Projekte/Schulprojekt/imperia/md/content/hausderniederlande/zentrum/projekte/schulprojekt/lernen/literatur_nl/30_10.pdf](https://www.uni-muenster.de/HausDerNiederlande/Zentrum/Projekte/Schulprojekt/imperia/md/content/hausderniederlande/zentrum/projekte/schulprojekt/lernen/literatur_nl/30_10.pdf)

<http://vorige.nrc.nl/krant/article1532050.ece>

https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_Nederlandse_koloni%C3%ABn_en_handelsposten#/media/File:DutchEmpire15.png

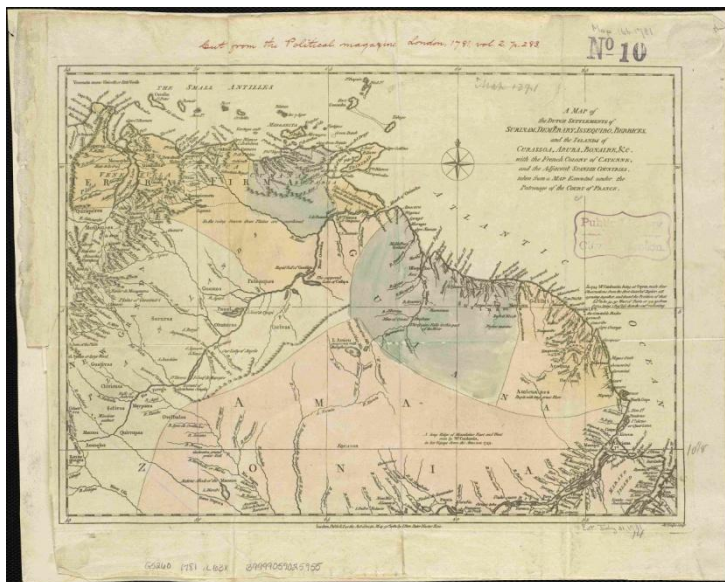
https://nl.wikipedia.org/wiki/Poenale_sanctie

Bijlages

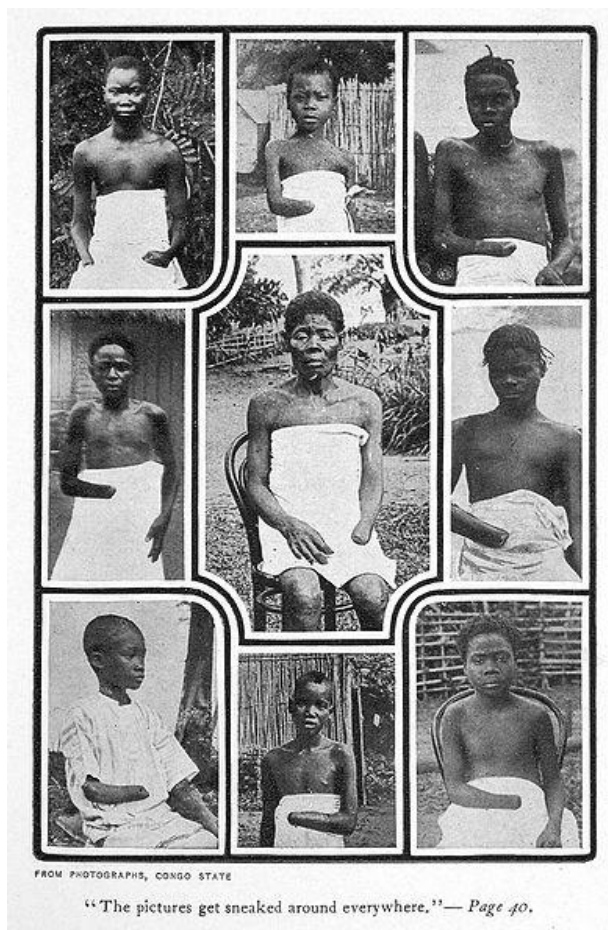
Handelsposten en koloniën van de VOC

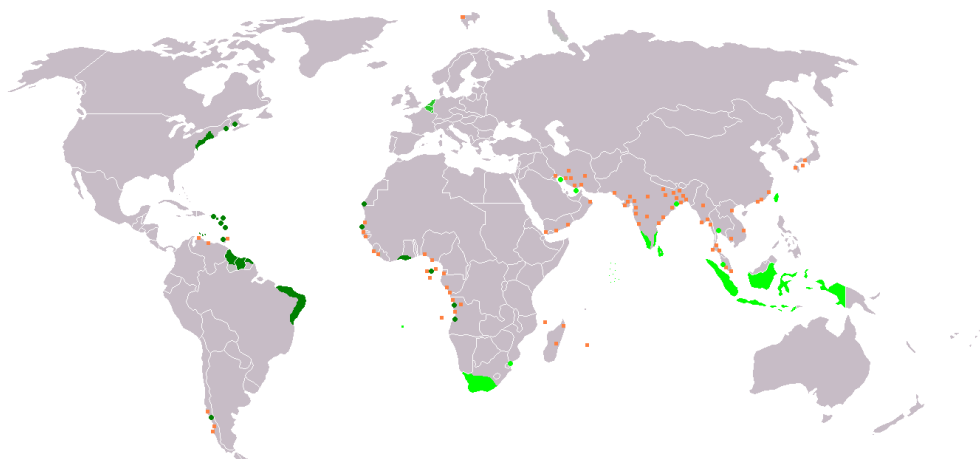
Nederlands- Guyana 1667-1815

Een voorbeeld van gruwelijke straffen in Kongo-Vrijstaat

Nederlandse koloniën en handelsposten in de wereld

Resumé

Ve své diplomové práci se zabývám nelehkou situací původního obyvatelstva, otroků a žen v Nizozemských a Belgických koloniích. Cílem této práce je ukázat dopad a důsledky kolonialismu na obyvatelstvo jednotlivých kolonií ze sociálního a ekonomického hlediska, přinést bližší pohled na zneužívání a vykořisťování původního obyvatelstva stejně jako vysvětlit a objasnit chování a přístup kolonizátorů.

V úvodní kapitole stručně nastiňuji průběh nizozemské a belgické kolonizace od jejího počátku až do druhé poloviny 20. století, kdy se i posledním koloniím podařilo prosadit nezávislost. Následující kapitola je věnována životním a pracovním podmínkám v Nizozemských koloniích (zejména Nizozemská východní Indie a Surinam), jak původního obyvatelstva v době Východoindické a Západoidické společnosti nebo během tzv. "období koelie", tak otroků, kteří byly Nizozemci v rámci atlantického obchodu s otroky dopravováni do kolonií na tvrdou práci na plantážích. V další kapitole je popsána nesmírně obtížná situace původního obyvatelstva ve Svobodném státu Kongo, která panovala během vlády krále Leopolda II stejně jako následný kontrast, který přineslo předání kolonie do rukou Belgické vlády.

Dále je kladen důraz také na právní systém v jednotlivých koloniích, ale i na různé formy zneužívání a týrání, kterému bylo obyvatelstvo v průběhu kolonizace vystaveno což dokládají uvedené příklady brutálních trestů stejně jako upravený právní systém, který byl v koloniích uplatňován.

Krátká kapitola je věnována také výskytu daného tématu v nizozemské a belgické literatuře a literárním dílům, která se významně zasloužila o změnu koloniálního systému založeném na vykořisťování původního obyvatelstva.

V poslední kapitole porovnávám situaci obyvatelstva v Nizozemských a Belgických koloniích ze sociálního, kulturního a ekonomického hlediska. Navzdory rozdílnému vývoji Nizozemského a Belgického kolonialismu a vlivu, který Nizozemí a Belgie ve své době měly, nacházím i vzájemné podobnosti, jako například v rámci přístupu a chování kolonizátorů k původnímu obyvatelstvu a otrokům. Následně vysvětluji příčiny a důvody podobností a rozdílů v jednotlivých koloniích.

Abstract

In my thesis I deal with the difficult situation of indigenous people, slaves and women in the Dutch and Belgian colonies. The aim of this work is to show the impact and consequences of colonialism on the population of each colony from a social and economic point of view and also to bring closer look at the abuse and exploitation of indigenous people as well as to explain and clarify the behaviour and attitude of the colonizers.

First I outline briefly a development of Dutch and Belgian colonization from its beginning until the second half of the 20th century, when even the last colonies managed to declare an independence. The following chapter is devoted to living and working conditions in the Dutch colonies (especially the Dutch East Indies and Suriname), as indigenous people at the time of the East India and West India Company or during the so-called. "period Koelie" and slaves, who were within the Atlantic slave trade transported to the colonies on hard work on plantations. The next chapter describes an extremely difficult situation of indigenous people in the Congo Free State, which prevailed during the reign of King Leopold II as well as the subsequent contrast that brought handover of the colony into the hands of the Belgian government.

Furthermore, the emphasis is also on the legal system of individual colonies, but also on various forms of abuse and mistreatment to which the population was exposed during colonization as evidenced by the examples of brutal punishments as well as a revised legal system which was implemented in the colonies.

A short chapter is also devoted to the occurrence of the topic in the Dutch and Belgian literature and literary works, which significantly contributed to a change of the colonial system based on the exploitation of indigenous peoples.

In the last chapter I compare the situation of the population in the Dutch and Belgian colonies of social, cultural and economic terms. Despite the different development of the Dutch and Belgian colonialism and the influence that the Netherlands and Belgium at that time had, I find even similarities, such as in approach and behaviour of the colonizers to the indigenous people of slaves. After that I explain the causes and reasons for the similarities and differences in the various colonies.

Anotace

Jméno autora:	David Špunda
Název katedry a fakulty:	Katedra Nederlandistiky FF UP Olomouc
Název diplomové práce:	Foltering en mishandeling in de Nederlandse en Belgische koloniën
Anglický název práce:	Torture en mistreatment in the Dutch and Belgian colonies
Český název práce:	Mučení a nelidské zacházení s původním obyvatelstvem v nizozemských a belgických koloniích
Vedoucí diplomové práce:	prof. dr. Wilken Engelbrecht, cand.litt.
Počet stran:	69
Počet znaků:	121 975 (text práce)
Počet příloh:	1
Počet použitých titulů:	a, literární zdroje b, internetové zdroje
Klíčová slova:	týrání, nelidské zacházení, mučení, původní obyvatelstvo, otroci, kolonie, Nizozemská východní Indie, Surinam, Belgické Kongo, Nizozemské antily, Kapská kolonie, srovnání, tresty, právo, povinnosti, životní podmínky, oběti
Krátká charakteristika:	Tato diplomová práce pojednává o mučení a nelidském zacházení s původním obyvatelstvem a otroky v nizozemských a belgických koloniích, převážně v Nizozemské východní Indii, Surinamu a v Belgickém Kongu. Dále se zabývá právy, povinnostmi a životními podmínkami původního obyvatelstva a otroků stejně jako jejich celkovou situací v průběhu existence těchto kolonií a objasňuje chování kolonizátorů k těmto lidem z ekonomického, sociálního a kulturního hlediska. Diplomová práce se

také okrajově věnuje tomuto tématu v nizozemské a belgické literatuře. Hlavní částí této práce je vzájemné porovnání pozice původního obyvatelstva a otroků v Nizozemské východní Indii, Surinamu a v Belgickém Kongu.